

Alminnelig hjelpeplikt

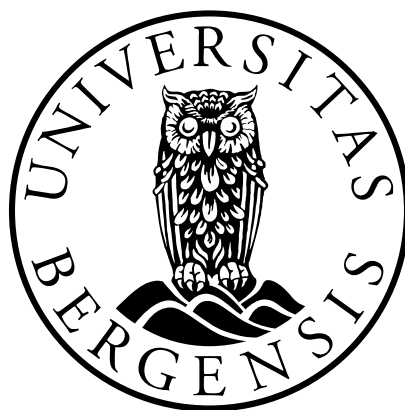
Hvor langt er man pliktig å strekke seg for å hjelpe personer i nød? Foreligger det et faktisk behov for en slik alminnelig hjelpeplikt?

Kandidatnummer:

178

Antall ord:

14956

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

03.06.2019

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	1
1 Del I – Innledning	3
1.1 Tema og problemstilling.....	3
1.2 Avgrensning.....	4
1.3 Videre fremstilling.....	5
2 Del II – Hvilke situasjoner utløser en alminnelig hjelpeplikt?.....	6
2.1 Utgangspunkt.....	6
2.2 Generelt om strl. § 287	6
2.3 Situasjoner omfattet av strl. § 287 første ledd bokstav a.....	6
2.3.1 Skadekravet	6
2.3.2 Farekravet.....	7
2.3.3 Perspektiv for vurderingen	9
2.3.4 Betydningen av andres nærvær	10
2.3.5 Betydningen av fornærmedes samtykke	10
2.3.6 Betydningen av forutgående handling.....	11
2.4 Situasjoner omfattet av strl. § 287 første ledd bokstav b.....	13
2.4.1 Ulykkeskravet.....	13
2.4.2 Farekravet.....	13
2.5 Situasjoner omfattet av vtrl. § 12 første ledd annet punktum.....	14
2.5.1 Generelt om vtrl. § 12 første ledd annet punktum.....	14
2.5.2 Trafikkuhellskravet	15
2.5.3 Nødvendighetskravet.....	15
2.5.4 Betydningen av andres nærvær	16
2.5.5 Betydningen av fornærmedes samtykke	16
2.5.6 Nærmere om konkurrens	18
3 Del III – Hvor langt strekker handleplikten seg?	19
3.1 Utgangspunkt.....	19
3.2 Handleplikten rekkevidde etter strl. § 287 første ledd bokstav a.....	19
3.2.1 Evnevurderingen	19
3.2.2 Nærmere om kravet til hindringssammenheng	20
3.2.3 Nærmere om tidsmomentet	22

3.3	Handlepliktens rekkevidde etter strl. § 287 første ledd bokstav b.....	23
3.3.1	Anmeldelseskravet	23
3.3.2	Avvergningskravet	24
3.4	Begrensningen i handleplikten etter strl. § 287 annet ledd.....	25
3.4.1	Generelt om «særlig fare eller oppofrelse»	25
3.4.2	Nærmere om rimelighetsvurderingen.....	26
3.4.3	Klosset redningsforsøk	28
3.5	Handlepliktens rekkevidde etter vtrl § 12 første ledd annet punktum.....	29
3.5.1	Generelt om handleplikten	29
3.5.2	Nærmere om tidsmomentet	29
3.5.3	Andre plikter	31
3.5.4	Begrensning etter evne?	31
3.5.5	Begrensning etter en rimelighetsvurdering?	31
3.6	Skyldkravet.....	33
3.6.1	Skyldkravet for strl. § 287.....	33
3.6.2	Skyldkravet for vtrl. § 12 første ledd annet punktum	33
3.6.3	Særlig om fingering av forsett.....	34
4	Del IV – Er det behov for en alminnelig hjelpeplikt?	35
4.1	Utgangspunkt.....	35
4.2	Komparativ del	35
4.2.1	Dansk rett	35
4.2.2	Svensk rett.....	38
4.3	En rettspolitisk drøftelse.....	40
4.3.1	Betenkeligheter med en straffebelagt alminnelig hjelpeplikt.....	40
4.3.2	Holdepunkter for å opprettholde en straffebelagt alminnelig hjelpeplikt	42
4.3.3	Avsluttende bemerkninger	43
	Litteraturliste	45

1 Del I – Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Temaet for denne oppgaven er alminnelig hjelpeplikt. Essensen i plikten er at enhver skal forsøke å hjelpe personer i nød. Den generelle bestemmelsen om alminnelig hjelpeplikt er å finne i straffeloven § 287.¹ Bestemmelsen er et såkalt rent unnlatesstraffebud. Dette vil si at den straffer for at en hypotetisk handling ikke ble utført. Videre skiller de rene unnlatesstraffebudene seg fra unnlatesansvar etter andre bestemmelser ved at unnlatesen i utgangspunktet er straffbar uten hensyn til unnlatesens følger.² Da det i hovedsak anses mer alvorlig å aktivt fremkalle en skade enn å la den skje er unnlatesansvar noe som i hovedsak begrenses til tilfeller som fremstår som særlig klanderverdige.³

Det å komme andre personer til hjelp vil for de fleste være både en naturlig og en beundringsverd ting. Derimot viser realiteten at det ofte kan være svært krevende å foreta slike hjelpehandlinger. Dette har resultert i at de fleste hjelpeplikter påkrever at det må foreligge en særlig oppfordring for den hjelpepliktige til å gripe inn. Denne oppfordringen kommer oftest til uttrykk i form av et krav om særlig tilknytning.⁴ I utgangspunktet vil dermed en hjelpeplikt og unnlatesansvar generelt påfalle personer som på et eller annet vis har en kvalifisert tilknytning til nødssituasjonen. Alminnelig hjelpeplikt utgjør dermed et spesielt unntak og oppstiller en plikt til å gripe inn selv der det ikke foreligger en slik særlig tilknytning.

Det kan spørres om det faktisk er behov for en slik alminnelig hjelpeplikt. Etter rettspraksis er bestemmelsen lite anvendt i praksis. Videre er det mange land som ikke har en slik alminnelig straffebelagt hjelpeplikt. Oppgavens problemstilling er dermed hvor langt den alminnelige hjelpeplikten strekker seg etter norsk rett og videre om det er et reelt behov for en slik regel.

¹ Lov om straff (straffeloven), lov 20. mai 2005 nr. 28.

² Andenæs (1942) s. 24.

³ Slik Gröning/Jacobsen/Husabø (2016) s. 289.

⁴ Gröning/Jacobsen/Husabø (2016) s. 296.

1.2 Avgrensning

Oppgaven vil ta utgangspunkt i allmennhetens alminnelige plikt til å hjelpe personer som er skadet eller i fare. Oppgaven vil dermed i hovedsak fokuseres rundt strl. § 287. Det foreligger derimot også en allmenn plikt til å hjelpe de som har vært utsatt for et trafikkuhell etter vtrl. § 12 første ledd annet punktum.⁵ Denne plikten vil dermed også behandles.

Utenfor oppgavens tema faller de tilfeller der en potensielt hjelpepliktig har en særlig tilknytning til nødssituasjonen slik som etter strl. § 288. Dette omfatter der den handlepliktige selv fremkaller hjelpepliktsituasjonen ved en risikofylt positiv handling og der personen har en plikt til å dra omsorg for personen i nød. Relevante pliktforhold er blant annet forholdet mellom foreldre og barn, pliktforhold etter avtale og pliktforhold som følger av offentlig stilling.⁶

Videre utenfor oppgavens tema faller de tilfeller hvor personen selv har vært innblandet i trafikkuhellet. Selv der personen er innblandet i trafikkuhellet uten skyld vil denne tilknytningen pålegge personen en særlig hjelpeplikt etter vtrl. § 12 første ledd første punktum.

Den alminnelige hjelpeplikten etter strl. § 287 skal etter forarbeidene ses i sammenheng med avvergningsplikten etter strl. § 196.⁷ Denne avvergningsplikten kan derimot ikke anses for å være en ren hjelpepliktbestemmelse da den oppstiller en bred rekke plikter. En grundig gjennomgang av denne bestemmelsen vil derfor sprengte oppgavens ramme.

Det foreligger også andre spesialbestemmelser som oppstiller en form for alminnelig hjelpeplikt. Herunder brann- og eksplosjonsvernloven § 5 som plikter enhver en varslingsplikt og skadebegrensningsplikt ved ulykker.⁸ Dyrevelferdsloven § 4 som pålegger en hjelpeplikt overfor dyr.⁹ Og strl. § 197 som pålegger en varslingsplikt for den som har funnet et bortkommet barn. Disse bestemmelsene faller litt utenfor oppgavens primære fokus som er plikten til å hjelpe personer som er skadet eller i fare. En utførlig gjennomgang av disse vil heller ikke være mulig med tanke på oppgavens ordgrense.

⁵ Lov om vegtrafikk (vegtrafikkloven), lov 18. juni 1965 nr. 4.

⁶ Ot.prp. nr.22 (2008-2009) s. 437 flg.

⁷ Ot.prp. nr.22 (2008-2009) s. 437.

⁸ Lov om vern mot brann, eksplosjon og ulykker med farlig stoff og om brannvesenets redningsoppgaver (brann og eksplosjonsloven), lov 14. juni 2002 nr. 20.

⁹ Lov om dyrevelferd (dyrevelferdsloven), lov 19. juni 2009 nr. 97.

1.3 Videre fremstilling

I oppgavens Del II vil det gjøres rede for hvilke situasjoner som vil utløse en alminnelig hjelpeplikt. Her vil både strl. § 287 og vtrl. § 12 første ledd annet punktum behandles.

I Del III vil det videre drøftes hvor langt handleplikten vil strekke seg i slike situasjoner. Her vil det gjøres rede for hvilke momenter som kan tillegges vekt ved denne vurderingen.

I oppgavens Del IV vil det drøftes om det foreligger tilstrekkelige grunner for å opprettholde en straffebelagt alminnelig hjelpeplikt. Her vil det først foretas en sammenligning med rettstilstanden i Sverige og Danmark. Deretter vil det foretas en rettspolitisk drøftelse med særlig fokus på strafferettens begrunnelser og pliktens nytteverdi.

2 Del II – Hvilke situasjoner utløser en alminnelig hjelpeplikt?

2.1 Utgangspunkt

Generelt foreligger det ingen alminnelig plikt til å gripe inn og hindre at det oppstår skade for andre.¹⁰ Alminnelig hjelpeplikt er således en spesiell unntaksregel. Denne delen av oppgaven ønsker dermed å undersøke hvilke situasjoner som vil utløse en alminnelig hjelpeplikt.

2.2 Generelt om strl. § 287

Den alminnelige hjelpepliktbestemmelsen er som nevnt å finne i strl. § 287. Bestemmelsen lyder:

«Med bot eller fengsel inntil 6 måneder straffes den som unnlater

a) etter evne å hjelpe en person som er i åpenbar fare for å miste livet eller bli påført betydelig skade på kropp eller helse, eller

b) ved anmeldelse eller på annen måte etter evne å avverge brann, oversvømmelse, sprengning eller lignende ulykke som medfører fare for menneskeliv eller betydelig skade på kropp og helse.

Brudd på hjelpeplikten etter første ledd straffes ikke når plikten ikke kunne oppfylles uten å utsette seg selv eller andre for særlig fare eller oppofrelse.»

Bestemmelsen omfatter «den som unnlater». Ordlyden trekker i retning av at det ikke stilles noen spesielle krav til gjerningspersonen eller hans tilknytning til situasjonen. Bestemmelsen omfatter i utgangspunktet dermed enhver.¹¹

2.3 Situasjoner omfattet av strl. § 287 første ledd bokstav a

2.3.1 Skadekravet

¹⁰ Andenæs (2016) s. 137.

¹¹ Gröning/Jacobsen/Husabø (2016) s. 303.

Etter bestemmelsens bokstav a kommer bestemmelsen kun til anvendelse der en person er i «åpenbar fare» for å «miste livet» eller «bli påført betydelig skade på kropp eller helse». Bestemmelsens ordlyd tilsier at det er tilstrekkelig at det foreligger en reell fare. Det stilles dermed ikke krav om at faren faktisk realiseres for at straffeansvar skal bli aktuelt.¹² Etter lovens forarbeider viderefører bestemmelsen straffeloven 1902 § 387 første ledd, men med enkelte realitetsendringer.¹³ Blant annet er bestemmelsen blitt utvidet ettersom straffeloven 1902 § 387 første ledd kun omfattet tilfeller der noen var i «livsfare». Forarbeidene påpeker at det ikke er snakk om noen stor utvidelse av anvendelsesområdet da det ved åpenbar fare for «betydelig skade på kropp eller helse» ofte vil foreligge tilsvarende fare for tap av menneskeliv.¹⁴

Hva som anses som «betydelig skade på kropp eller helse» er definert i strl. § 11. Bestemmelsen nevner blant annet «vesentlig svekkelse» av «en sans», «et viktig organ», eller en «viktig kroppsdel», «vesentlig vansirethet», «livsfarlig eller langvarig sykdom» eller «alvorlig psykisk skade», jf. strl. § 11 første ledd. Ordlyden trekker i retning av at bestemmelsen omfatter alvorlige skader av en viss varighet. Etter bestemmelsens forarbeider er vurderingen konkret og til en viss grad relativ; den avhenger blant annet av den skadedes livssituasjon. Det påpekes for eksempel at tap av en lillefinger vil være «viktigere for enn pianist enn for de fleste andre».¹⁵ At hva som kan utgjøre «betydelig skade på kropp eller helse» kan variere i så stor grad fra person til person trekker i retning av at anvendelsesområdet til strl. § 287 potensielt rekker svært vidt. Anvendelsesområdet begrenses derimot betydelig ved at bestemmelsen krever at personen var i «åpenbar fare» for slik skade, jf. strl. § 287 første ledd bokstav a.

2.3.2 Farekravet

Ordlyden «åpenbar fare» tilsier at det må foreligge en situasjon der det er åpenlyst sannsynlig at en person vil bli påført alvorlige skader. Kriteriet er ment å videreføre kriteriet «øyensynlig og overhengende fare» i straffeloven 1902 § 387 første ledd og det sentrale er at det er klart at det er fare for liv.¹⁶ Hvordan farekravet nærmere skal forstås gir forarbeidene lite veiledning

¹² Bratholm og Matningsdal § 387, Straffeloven 1902: Kommentartutgave, Juridika, punkt 2.2 første avsnitt.

¹³ Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven), lov 22. mai 1902 nr. 10.

¹⁴ Ot.prp. nr.22 (2008-2009) s. 437.

¹⁵ NOU 1992: 23 s. 63

¹⁶ Ot.prp. nr.22 (2008-2009) s. 437.

på; det nevnes blant annet at begrepet er skjønnspreget.¹⁷ Et sentralt spørsmål å besvare er dermed hvilken sannsynlighet for at faren realiseres som må kreves.

Ordlyden «åpenbar fare» sett i lys av «øyensynlig og overhengende fare» kan trekke i retning av at det stilles krav om sannsynlighetsovervekt. Kjerschow mente for eksempel at dødens inntreden måtte kunne ventes når som helst.¹⁸ Et slikt synspunkt blir vel derimot å trekke bestemmelsens ordlyd litt vel langt. Ordlyden tilsier derimot klart at det må være snakk om en konkret fare. Hva som utgjør en konkret fare er blitt definert av Hagerup som «en nærliggende mulighet for en skadegjørende følge».¹⁹ Denne definisjonen samsvarer forholdsvis godt med ordlyden «åpenbar fare».

I litteraturen er det samtidig generelt antatt at hvilken grad av skademulighet som kreves må ses i lys av hvilken type skade det eventuelt er fare for.²⁰ Et slikt perspektiv finner en også støtte for i bestemmelsens ordlyd. En har for eksempel lettere for å si at sannsynligheten for fare er «åpenbar» der det konkrete skadepotensialet er stort, enn der det er lite. Dette tilsier at kravet til sannsynlighet for skade vil variere ut i fra farens skadepotensial.

Et grensetilfelle for denne vurderingen kan eksemplifiseres gjennom lagmannsrettsdommen i LA-2018-12372. I dommen hadde en gruppe ungdommer angrepet en nabo etter at naboen hadde forsøkt å stoppe hjemmefesten ungdommene befant seg på. Ungdommene hadde sparket og slått fornærmede og en av ungdommene hadde så tatt kvelertak på ham. Da fornærmede falt sammen og ble liggende på bakken hadde ungdommene løpt fra stedet. Spørsmålet i saken var om en av de tiltalte var skyldig etter strl. § 287 for å ha sett på voldsutøvelsen uten å ha hjulpet fornærmede.

Lagmannsretten kom under tvil til at bestemmelsen ikke kunne anvendes. Dette ble begrunnet med at selv om fornærmede ble alvorlig skadet, var skadene ikke så omfattende at de grenset opp mot tap av liv eller helse. Fornærmede stod heller ikke i åpenbar fare for å miste synet. Det ble også lagt vekt på at fornærmede fikk hjelp etter kort tid og at det ikke var kjent om skadeomfanget ville vært mindre dersom fornærmede hadde kommet raskere til lege. Selv om lagmannsretten mente tiltaltes handlemåte var kritikkverdig fant de det ikke bevist utover enhver rimelig tvil at tiltalte hadde mulig til å stanse volden eller at han oppfattet hvilken

¹⁷ NOU 2003: 18 s. 79.

¹⁸ Kjerschow (1930) s. 893.

¹⁹ Hagerup (1911) s. 170

²⁰ Gröning/Jacobsen/Husabø (2016) s. 185 med videre henvisninger.

tilstand fornærmede var i. Dette blant annet på bakgrunn av at voldsanvendelsen pågikk over kort tid, og at det var mørkt på stedet.²¹

Ettersom dommen er en lagmannsrettsdom kan den ikke tillegges adskillig rettskildemessig vekt. I mangel av rettspraksis på området er dommen likevel egnet til å belyse bestemmelsen i en viss grad. Dommen oppstiller en høy terskel for dommens anvendelsesområde. Det må anses klart at et kvelertak, samt slag og spark fra flere individer kan føre til alvorlige, livsvarige skader, og i verste fall død. Lagmannsretten ser ut til å ha vektlagt at skadene fornærmede faktisk ble påført ikke grenset opp mot tap av liv eller helse. Etter bestemmelsens ordlyd er det derimot klart at det ikke er det konkrete utfallet av situasjonen, men situasjonens farepotensial som skal være avgjørende. Dette kan trekke i retning av at lagmannsretten la en høy terskel til grunn i sin vurdering. I mangel av annen nyere rettspraksis på området trekker dermed dommen i retning av at det stilles en streng terskel til bestemmelsens farekrav.

2.3.3 Perspektiv for vurderingen

For spørsmålet om hvilket perspektiv som skal legges til grunn for vurderingen må utgangspunktet være at den baserer seg rundt hvordan en alminnelig fornuftig person ville oppfattet situasjonen.²² Etter strl. § 25 første ledd er det derimot klart at vurderingen må avgjøres konkret slik at det er gjerningspersonens faktiske oppfatning av situasjonen som er det avgjørende. Dette ble også vektlagt i den nevnte LA-2018-12372 hvor lagmannsretten som nevnt ikke fant det bevist utover enhver rimelig tvil at tiltalte hadde oppfattet hvilken tilstand fornærmede var i.

Et slikt perspektiv tilsier også at en persons særkunnskaper kan utvide dennes hjelpepliktforpliktelser. Til illustrasjon kan det tas utgangspunkt i et eksempel inspirert av uttalelsen i NOU 1992: 23 s. 63. En kan forestille seg en situasjon der en pianist potensielt kan miste en lillefinger. Dersom en utenforstående vet at mannen er pianist og forstår at tapet av lillefingeren vil være en svært betydelig skade for pianisten vil dette dermed øke den utenforståendes plikt til å handle. Dersom den utenforstående ikke vet at mannen er pianist er det derimot usikkert om han i det hele tatt er forpliktet til å hjelpe. Dette vil i så fall bero på en nærmere vurdering av situasjonens konkrete farepotensial og hvor krevende den aktuelle hjelpebehandlingen vil være. Momentene ved en slik vurdering drøftes nærmere i Del III.

²¹ LA-2018-12372 (Agder).

²² Gröning/Jacobsen/Husabø (2016) s. 186.

2.3.4 Betydningen av andres nærvær

Et særlig spørsmål er om man fritas for hjelpeplikt dersom andre personer er til stede som kan hjelpe. Bestemmelsens ordlyd legger ikke til rette for at dette på generelt basis aksepteres som unnskyldningsgrunn. Ettersom bestemmelsens formål er å sikre at personer i nød får den hjelpen de trenger, trekker dette tungt i retning av at en ikke fritas for hjelpeplikt på bakgrunn av at andre personer kan hjelpe vedkommende. Det er derimot klart at dersom andre personer foretar den nødvendige hjelpen vil ikke ytterligere hjelp være nødvendig. Personen i nød vil naturlig nok da ikke lenger befinne seg i «åpenbar fare». Avgjørende vil dermed være om man har forvissnet seg om at personen i nød får den nødvendige hjelpen de trenger.²³

2.3.5 Betydningen av fornærmedes samtykke

Om en fornærmet har samtykket til den aktuelle handlingen har generelt stor betydning for strafferettslig ansvar.²⁴ Et sentralt spørsmål er dermed hvilken betydning samtykke fra fornærmede har for den alminnelige hjelpeplikt. Ordlyden i strl. § 287 inneholder ingen reserverasjoner med tanke på hva som er årsak til faren. Alminnelig språklig forståelse tilsier dermed at det er irrelevant hva som har fremkalt faren; det kan være en straffbar handling, ulykke, sykdom eller selvmordsforsøk.²⁵ At selvmordsforsøk, etter bestemmelsens ordlyd, utløser en alminnelig hjelpeplikt trekker videre i retning av at fornærmedes samtykke ikke uten videre vil være straffeutelukkende.

Etter norsk rett er utgangspunktet at strafferetten ikke griper inn i den enkeltes frihet til å skade seg selv. Dette kan begrunnes i hensynet til individers selvbestemmelsesrett.²⁶ Denne selvbestemmelsesretten er blant annet kommet til uttrykk i strl. § 276 første ledd hvor det fremgår at straff etter §§ 271-274 ikke kommer til anvendelse når den handlingen er rettet mot har «samtykket». Etter norsk og internasjonal rett er det derimot grenser for hvilke handlinger en kan samtykke til. Dette kan begrunnes i at noen rettigheter er så fundamentale at en ikke kan gi avkall på dem.²⁷ En slik rettighet er respekten for menneskelivet. Interessen i å opprettholde respekten for livet er blant annet kommet til uttrykk i strl. § 276 annet ledd som

²³ I samme retning, Matningsdal § 287. Forsømmelse av hjelpeplikt. Straffeloven 2005: Kommentartutgave, Juridika punkt 3.2 avsnitt 6.

²⁴ Gröning/Jacobsen/Husabø (2016) s. 211.

²⁵ Matningsdal § 287. Forsømmelse av hjelpeplikt. Straffeloven 2005: Kommentartutgave, Juridika punkt 3.1 avsnitt 2.

²⁶ Gröning/Jacobsen/Husabø (2016) s. 214.

²⁷ Aall (2015) s. 67.

fastslår at samtykke fra fornærmede ikke fritar den som forårsaker «dr[a]p» eller «betydelig skade på kropp eller helse».

Ordlyden i strl. § 276 annet ledd om «dr[a]p» eller «betydelig skade på kropp eller helse» samsvarer godt med den type skader som omfattes av strl. § 287 første ledd bokstav a. Hensynet til sammenheng i loven trekker dermed tungt i retning av at der en person er i «åpenbar fare» for å «miste livet» eller «bli påført betydelig skade på kropp eller helse» vil det at fornærmede samtykket til faren, for eksempel ved selvskadings- eller selvmordsforsøk, ikke fritar en utenforstående fra hjelpeplikt etter strl. § 287.

Temaet selvmordsforsøk og hjelpeplikt er blant annet blitt særlig behandlet av Husabø. Han tar til orde for at hjelpeplikten gjelder i selvmordsforsøkssituasjoner, også der personen motsetter seg hjelpen. Forutsetningen for hjelpeplikten mener han er at det foreligger en klar grunn til å tro at personen kommer til å gjøre alvor av selvmordsplanene.²⁸

Etter dette virker det nærliggende å fastslå at samtykke fra fornærmede ikke utelukker hjelpepliktansvar etter strl. § 287. I teorien er det blitt anført at en kan stille opp som et alminnelig prinsipp at når det gjelder fare for livet eller for betydelig kroppsskade, virker et samtykke ikke uten videre straffeutelukkende, således heller ikke ved overtredelse av § 287.²⁹ I realiteten er det nok ikke lett å vurdere hvordan en skal handle når en annen person har tatt et konkret valg om å sette seg selv i fare. Det avgjørende må for slike vurderinger være om faren fremstår som «åpenbar» og nærliggende for den hjelpepliktige.

Et særlig spørsmål er i denne sammenheng videre om personen i nød kan nekte å motta hjelp fra andre enn helsepersonell. Fornærmede er for eksempel overbevist om at den hjelpepliktige ikke er kompetent til å foreta en hjelpebehandling. Hensynet til selvbestemmelsesrett taler for at en slik rett vil være hensiktsmessig. En forutsetning for dette må derimot være at den hjelpepliktige har forsikret seg om at ambulanse eller lignende profesjonell hjelp er på vei, og videre at denne hjelpen vil ankomme før ytterligere alvorlige skade vil påfalle fornærmede.

2.3.6 Betydningen av forutgående handling

Et unntak fra utgangspunktet om at det er irrelevant hva som fremkalte faren er derimot de tilfellene der gjerningspersonen selv fremkalte faren. Som nevnt innledningsvis faller i

²⁸ Husabø (1994) s. 419ff.

²⁹ Andenæs (2016) s. 200.

hovedsak slike tilfeller utenfor oppgavens tema da dette oftest vil medføre at gjerningspersonen kan straffes etter en strengere straffebestemmelse. Det foreligger derimot tilfeller der en forutgående handling kun oppstiller en alminnelig hjelpeplikt.

Først kan nevnes de tilfeller der en foretar en handling som i utgangspunktet ikke er risikofylt, men som dessverre utløser en nødssituasjon. I teorien er det antatt at der gjerningspersonens forutgående handling ikke innebar noen uakseptabel risiko, skal hans opptreden likestilles med en utenforståendes, slik at han bare omfattes av alminnelig hjelpepliktansvar.³⁰ Dette kan begrunnes i at en dømmes for klanderverdigheten i sine handlinger. Der en ikke kan rette klander mot en persons handling vil det å dømme ham for de uforutsette følgene av denne være uaktuelt.³¹

Mer problematisk er det der en person har forårsaket nødssituasjonen gjennom en rettmessig risikofylt handling, typisk en nødvergehandling. Det er på det rene at en forutgående rettmessig handling kan utløse en etterfølgende hjelpeplikt da man bedømmes for helheten av det en foretar seg.³² Andenæs viser til et eksempel der en mann blir overfalt på en landevei, men klarer å uskadeliggjøre overfallsmannen med et skudd i låret. Dersom den overfalte etterlater overfallsmannen til å potensielt dø av blodtap og kulde mener Andenæs det vil være mest nærliggende å straffe den overfalte for unnlatt hjelpeplikt etter strl. 1902 § 387 og ikke for drap. Dette resultatet begrunner Andenæs i hovedsak i den motvilje den overfalte vil ha overfor overfallsmannen, noe som vil motvirke den normale følelse av ansvar for egen handling.³³

I Rt. 1978 s. 147 hadde en ung mann hadde slått til en eldre mann som svar på den eldre mannens homoseksuelle tilnærmelser mot ham. Slaget ble i seg selv godtatt som en nødvergehandling, men ettersom slaget fikk den eldre mannen til å falle ut av båten paref befant seg i oppstod det en etterfølgende hjelpeplikt. Da den unge mannen forsettlig unnlot å hjelpe den eldre var det ikke tilstrekkelig å bare dømme ham for unnlat hjelpeplikt etter straffeloven 1902 § 387, men for drap etter straffeloven 1902 § 233.³⁴

³⁰ Slik Gröning/Jacobsen/Husabø (2016) s. 309.

³¹ Jf. strl. §§ 21-23.

³² Gröning/Jacobsen/Husabø (2016) s. 308 flg.

³³ Andenæs (1942) s. 276 flg.

³⁴ Rt. 1978 s. 147 (s. 150).

Dommen trekker dermed i retning av at vurderingen må gjøres som ved nødvergetilfeller generelt; etter en avveining av de motstående hensyn.³⁵ Dersom hensynet til den som foretok nødvergehandlingen er av mindre karakter enn hensynet til den som, grunnet handlingen, havnet i en nødssituasjon, må utgangspunktet være at en ikke vil dømmes for unnlatt alminnelig hjelpeplikt, men etter en strengere straffebestemmelse.

2.4 Situasjoner omfattet av strl. § 287 første ledd bokstav b

2.4.1 Ulykkeskravet

Etter strl. § 287 første ledd bokstav b retter bestemmelsen seg mot situasjoner som «brann, oversvømmelse, sprengning eller lignende ulykke» som «medfører fare for menneskeliv» eller «betydelig skade på kropp eller helse». Ordlyden trekker i retning av at bestemmelsen retter seg mot situasjoner der det oppstår uventede uhell som medfører allmenn fare. Det sentrale for at situasjonen skal omfattes av bestemmelsens ser således ut å være situasjonens allmenne farepotensial. Ordlyden «ulykke» kan derimot trekke i retning av at det kun er uhell som omfattes av bestemmelsen. Et spørsmål blir dermed om bestemmelsen også omfatter avverging av forsettlig ulykker.

Etter strl. § 196 første ledd bokstav a har enhver en generell plikt til å søke å avverge at noen forårsaker ulykker som medfører fare for allmennheten etter strl. §§ 355 og 357. Det er et sikkert strafferettslig prinsipp at en ikke skal straffes flere ganger for samme forhold og at en skal anvende det straffebudet som best retter seg mot det aktuelle tilfellet.³⁶ Dette tilsier at der en person holder det for mest sannsynlig at noen ønsker å forårsake en ulykke som medfører fare for tap av liv vil det å unnlate å forsøke å avverge ulykken straffes etter strl. § 196 og ikke strl. § 287 første ledd bokstav b.³⁷

2.4.2 Farekravet

I motsetning til strl. § 287 første ledd bokstav a kreves det at situasjonen «medfører fare». Ordlyden trekker i retning av at det kun stilles krav om at fare er en mulighet. Dermed legges

³⁵ Slik også Gröning/Jacobsen/Husabø (2016) s. 309.

³⁶ Gröning/Jacobsen/Husabø (2016) s. 581.

³⁷ Om kunnskapskravet, se Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 349.

det til grunn en lavere sannsynlighetsterskel for at skade skal inntreffe etter bokstav b, enn det gjør etter bokstav a. Denne nedsatte sannsynlighetsterskelen kan begrunnes i at situasjonen retter seg mot allmennfarlige ulykker. Dette er situasjoner som nær sagt alltid har et stort skadepotensial slik at de nærmest alltid vil medføre en nærliggende mulighet for skade. Videre må det legges til grunn at enhver alminnelig fornuftig person vil forstå farepotensialet i slike situasjoner. Dermed vil det i slike tilfeller ikke være nødvendig med et kvalifisert sannsynlighetskrav for at en burde kreve at den utenforstående handler.

Bestemmelsens formulering om «fare for menneskeliv» og «betydelig skade på kropp eller helse» må anses å ha samme betydning som den samsvarende formuleringen i bestemmelsens bokstav a. Jeg nøyer meg dermed med å vise til oppgavens punkt 2.3.1 om disse vilkårene.

2.5 Situasjoner omfattet av vtrl. § 12 første ledd annet punktum

2.5.1 Generelt om vtrl. § 12 første ledd annet punktum

Vegtrafikkloven § 12 første ledd oppstiller en hjelpeplikt ved trafikkuhell. Bestemmelsen lyder:

«Enhver som med eller uten skyld er innblandet i trafikkuhell, skal straks stanse og hjelpe personer og dyr som er kommet til skade, og for øvrig delta i de tiltak som uhellet gir grunn til. Denne plikt har, om det er nødvendig, også andre som er i nærheten eller som kommer til stede.»

Da bestemmelsens første punktum krever en særskilt tilknytning til nødssituasjonen i form av en innblanding i trafikkuhellet er det kun bestemmelsens annet punktum som er relevant for oppgaven.

Bestemmelsens annet punktum retter seg mot og «andre» som «er i nærheten eller kommer til stede». Ordlyden trekker i retning av at det ikke stilles noen spesielle krav annet enn at personen må være i stedlig nærhet til trafikkuhellet. Bestemmelsen omfatter dermed i utgangspunktet enhver, herunder både bilsjåfører og personer på joggetur. At personen må befinne seg i nærhet av ulykken er en selvfølgelig forutsetning for at situasjonen skal kunne oppfattes og hjelpeplikten utføres.

2.5.2 Trafikkuhellskravet

Videre krever bestemmelsen at det er forekommet et «trafikkuhell». Ordlyden trekker i retning av at det må ha forekommet en skade i trafikksammenheng. Etter innstilling fra Vegtrafikklovutvalget er uttrykket en fellesbetegnelse for sammenstøt og andre tilfeller hvor skade er inntruffet uten at kollisjon har funnet sted.³⁸ Etter vtrl. § 1 første ledd, jf. annet ledd gjelder loven all trafikk med motorvogn, men også annet opphold og ferdsel på «veg» eller område som har alminnelig adgang til å kjøre med motorvogn. Etter vtrl. § 2 første ledd omfatter «veg» også gater og diverse plasser, broer og kaier som står i umiddelbar forbindelse med veg. Sett i sammenheng med vtrl. § 12 første ledd trekker dette i retning av at det avgjørende er at ulykken må ha hatt tilknytning til en form for ferdsel på et område der motorvogn har adgang. I sammenheng med alminnelig språkbruk vil dette si at en syklist som ramler over en fortauskant vil omfattes av bestemmelsen, mens en veiarbeider som skader seg under bruk av høytrykksbor ikke omfattes.³⁹

Videre følger det av alminnelig språkbruk at en ikke snakker om et «trafikkuhell» ved mindre det har oppstått en form for skade. Dette kan også ses i sammenheng med bestemmelsens handleplikt som i første rekke går ut på «hjelp» «personer og dyr» som er kommet til «skade», jf. vtrl § 12 første ledd første punktum. Ordlyden «skade» trekker i retning av at det må ha oppstått en negativ effekt av en viss grad. Ordlyden trekker videre i retning av at alle typer skader er omfattet. Dette er naturlig all den tid både fysiske og psykiske skader er vanlige ved trafikkuhell. Etter rettspraksis er det uttalt at det i spesielle tilfelle kan foreligge et trafikkuhell, selv der ingen skade er oppstått.⁴⁰

2.5.3 Nødvendighetskravet

I slike tilfeller må det antas at det ikke oppstilles en hjelpeplikt for utenforstående etter vtrl. § 12 første ledd annet punktum. Dette fordi vtrl. § 12 første ledd annet punktum kun kommer til anvendelse der hjelp anses «nødvendig». Ordlyden «nødvendig» trekker i retning av at det må ha vært et reelt behov for hjelpen. Dette medfører at hjelpeplikten ikke omfatter skader av bagatellmessig karakter. Sammenlignet med strl. § 287 første ledd bokstav a kreves det derimot ikke et skadepotensial av en så alvorlig karakter som etter denne bestemmelsen. Det

³⁸ NUT 1959: 5 Innstilling fra Vegtrafikklovutvalget Utkast til vegtrafikklov med motiver s. 23.

³⁹ I samme retning, Engstrøm og Haraldsen, § 12. Plikter ved trafikkuhell. Vegtrafikkloven: Kommentartutgave punkt 2 avsnitt 4.

⁴⁰ Rt. 1982 s. 133 (s. 135).

kreves heller ikke at faren var «åpenbar». Dette trekker i retning av at vtrl. § 12 første ledd annet punktum oppstiller en nærmere plikt for utenforstående til å undersøke uhellssituasjonen for å vurdere om det foreligger et reelt behov for hjelp.

En slik plikt til å undersøke om hjelp er «nødvendig» er etter rettspraksis pålagt de som er «innblandet» i trafikkuhellet etter første punktum.⁴¹ Hensynet til bestemmelsens formål om å verne de som har vært utsatt for trafikkuhell taler for at en slik plikt også burde gjelde for utenforstående. En slik utvidet undersøkelsesplikt må anses naturlig all den tid det, i likhet med ulykkestilfellene etter strl. § 287 første ledd bokstav b, må anses åpenbart for en alminnelig person at det foreligger et særlig farepotensial ved trafikkuhell. Videre kan hvilken hjelp som må anses «nødvendig» være vanskelig å vurdere uten nærmere undersøkelser. Ved trafikkuhell er det ikke uvanlig med indre skader og også mentale skader, typisk sjokkskader. Dette er skader som det kan være vanskelig å observere på avstand. En effektiv ivaretagelse av bestemmelsen formål taler dermed med tyngde for en slik tolkning.

2.5.4 Betydningen av andres nærvær

Om hjelpeplikten skal anses «nødvendig» må i stor grad bero på om det er andre til stede som hjelper de skadede. Plikten for utenforstående er av en subsidiær karakter sammenlignet med den for de som er innblandet i uhellet, jf. bestemmelsens første punktum. Hjelp fra utenforstående kan derimot bli «nødvendig» der de innblandete ikke yter tilstrekkelig hjelp, ikke yter hjelp i det hele, eller der alle som er innblandet i uhellet er skadet. Etter rettspraksis har den som var innblandet i trafikkuhellet en plikt til å hjelpe selv der andre personer hjelper til.⁴² En slik plikt kan nok ikke innfortolkes for utenforstående. Her må nok bestemmelsen tas på ordet slik at det er avgjørende er om den utenforståendes hjelp er «nødvendig».

2.5.5 Betydningen av fornærmedes samtykke

Som tidligere nevnt i punkt 2.3.5 er det antatt i teorien at et samtykke ikke uten videre er straffeutelukkende når det gjelder fare for livet eller betydelig kroppsskade. Hensynet til sammenheng i lovsystemet tilsier at dette også bør gjelde for overtredelse av vtrl. § 12 første ledd annet punktum. Derimot krever ikke vtrl. § 12 første ledd annet punktum at det er fare

⁴¹ Rt. 1982 s. 1 (s. 2).

⁴² Rt. 1985 s. 652 (s. 653)

for livet eller betydelig kroppsskade, men at hjelpen må anses «nødvendig». Som nevnt i punkt 2.5.3 kan det ofte være vanskelig for en utenforstående å vurdere hva slags hjelp som er «nødvendig». I en situasjon der den som var innblandet i trafikkuhellet ikke fremstår som uskadet og videre gir uttrykk for at han ikke trenger hjelp vil dermed bestemmelsen ordlyd tale for at et samtykke vil være straffeutelukkende.

I LE-2010-188476 hadde to kamerater veltet under kjøring med en crossmotorsyssel. Den ene kameraten hadde kutt og skrubbsår og blødde litt i hendene, men det var derimot ikke verre enn at det fortonte seg forsvarlig at han stelte seg selv. Han hadde så avslått hjelp fra den andre kameraten og gått hjem. Mannen døde i løpet av kvelden av indre skader. Den andre kameraten ble ansett skyldig for overtredelse av blant annet vtrl. § 12 første ledd da lagmannsretten ikke fant kameratens samtykke til å være straffeutelukkende.⁴³

Selv om avgjørelsen er en lagmannsrettsom kan den vektlegges i retning av at en har en særlig undersøkelsesplikt til å forsikre seg om at hjelp virkelig ikke var «nødvendig» ved trafikkuhell. Dette selv der personen fremstår noenlunde uskadet. Bestemmelsen gjaldt derimot overtredelse av bestemmelsens første punktum. Videre la lagmannsretten avgjørende vekt på at kameraten var klar over hvilken stor påkjenning trafikkuhellet må ha vært for kameraten, noe som ga ham en særlig plikt til å undersøke ham nærmere.

Sett i sammenheng med plikten for utenforstående etter annet punktum tilsier dette at det avgjørende er hvordan situasjonen fortonet seg for den utenforstående. Der trafikkulykken klart fremstår som svært alvorlig vil det måtte kreves at det foretas nærmere undersøkelser på tross av fornærmedes avslag på hjelp. Dette kan også begrunnes i at mentale skader, som sjokkskader, kan gjøre et samtykke uvirksomt.⁴⁴ Fremstår derimot ulykken som mindre alvorlig og den skadede som oppegående vil den utenforståendes manglende tilknytning til situasjonen tilsi at en ikke burde tillegge ham en for stor plikt til å undersøke nærmere.

Også her vil det derimot være naturlig å innfortolke en begrensning om at fornærmede har rett til å avslå hjelp fra private og heller avvente ankomst av ambulanspersonell eller lignende. Ved trafikkuhell er det som nevnt vanlig med skjulte skader slik at det kan være usikkert om det for eksempel vil være gunstig å flytte den skadede eller ikke. En slik begrensning må dermed anses hensiktsmessig. Den hjelpepliktige vil derfor i slike situasjoner primært plikte å tilkalle slik hjelp.

⁴³ LE-2010-188476 (Eidsivating)

⁴⁴ Grønning/Jacobsen/Husabø (2016) s. 221 flg.

2.5.6 Nærmere om konkurrans

Det er naturlig å se vtrl. § 12 første ledd annet punktum i sammenheng med strl. § 287. Ettersom det etter strl. § 287 ikke er avgjørende hva som fremkalte faren tilsier dette at hjelpeplikten etter § 287 også omfatter trafikkuhellsituasjoner. Et særlig spørsmål er dermed om bestemmelsene kan anvendes i konkurrans.

Det er klart at begge bestemmelsene ønsker å verne om liv og helse og retter klander mot den som kunne, men valgte å ikke hjelpe en person i fare. Det er derimot klart at vtrl. § 12 første ledd annet punktum også har som mål å verne om hensynsfullhet og hjelpsomhet i trafikken. Dette kan trekke i retning av at det å anvende bestemmelsene i konkurrans vil få frem noe ytterligere ved krenkelsen.

Derimot oppstiller vtrl. § 12 første ledd annet punktum en lavere terskel for at den skal komme til anvendelse enn strl. § 287. Dersom en nødssituasjon etter et trafikkuhell skulle vise seg å være så farlig at strl. § 287 kommer til anvendelse vil en nok i alminnelighet ikke rette ytterligere klander mot den hjelpepliktige kun begrunnet at nødssituasjonen var et trafikkuhell.⁴⁵ Etter reglene om konkurrans vil det dermed være naturlig å anta at strl. § 287 i slike tilfeller konsumerer vtrl. § 12 første ledd annet punktum.⁴⁶

⁴⁵ Om bakgrunnen for et slikt syn, se Gröning/Jacobsen/Husabø (2016) s. 581 flg.

⁴⁶ I samme retning også Husabø (1994) s. 423.

3 Del III – Hvor langt strekker handleplikten seg?

3.1 Utgangspunkt

Etter øvrig drøftelse er det klart at situasjoner som vil utløse en alminnelig hjelpeplikt kan variere stort. Herunder blant annet situasjonens intensitet og alvorlighetsgrad. En slik stor variasjon i situasjonstilfeller tilsier også at den relevante handleplikten må variere. Denne delen av oppgaven ønsker dermed å undersøke hvor langt handleplikten strekker seg i en alminnelig hjelpepliktsituasjon.

3.2 Handlepliktens rekkevidde etter strl. § 287 første ledd bokstav a

3.2.1 Evnevurderingen

Etter strl. § 287 første ledd bokstav a, jf. annet ledd straffes den som unnlater «etter evne» å «hjelp» en person når denne plikten kunne oppfylles uten å utsette «seg selv» eller «andre» for «særlig fare» eller «oppofrelse». Ordlyden å «hjelp» trekker i retning av at det stilles krav om at personen må foreta en handling som har en positiv effekt på nødssituasjonen. Hvilke handlinger dette vil være må bero på behovet i den konkrete situasjonen. Typiske hjelpehandlinger ved skade vil være å gi førstehjelp, tilkalle ambulanse, eller transportere personen vekk fra faresituasjonen f. eks ved å kjøre personen til et sykehus.

Hvor langt en eventuelt må strekke seg for å nå dette målet begrenses i første rekke av at hjelpen må foretas «etter evne». Ordlyden trekker i retning av at det må foretas en konkret vurdering av situasjonen og at den hjelpepliktiges personlige forutsetninger er av avgjørende betydning. Sammenholdt med ordlyden «unnlater» å «hjelp» tilsier også «etter evne» at det må stilles krav om at hjelpen ville hatt en effekt. Dette da det ikke gir mening å tale om at en unnlot å hjelpe noen der en ikke hadde mulighet til det. At bestemmelsen skal forstås på denne måten fremkommer også klart av bestemmelsens forarbeider.⁴⁷

⁴⁷ Ot.prp. nr.22 (2008-2009) s. 437.

At personens faktiske forutsetninger for å foreta en hjelpehandling er avgjørende fremkommer blant annet av Rt. 1951 s. 110. I dommen hadde en gruppe drukket alkohol sammen på en restaurant før de dro til en lekter. Da selskapet skulle gå i land litt senere på kvelden falt en kvinne i selskapet i vannet. Herredsretten la til grunn at «de [tiltalte] var sterkt beruset, men ikke bevisstløse eller atypisk rusede. For bedømmelsen av «etter evne» må denne grad av beruselse legges til grunn ... de tiltalte var [ikke] mer beruset enn at de har hatt en viss evne til å komme fru C til hjelp, og at de [i allfall] burde gjort større anstrengelser i retning av å få tak i en båtshake eller lignende, eller forsøkt å få tak i andre folk, som kunne hjelpe».⁴⁸

Dette kan ses i sammenheng med den tidligere nevnte LA-2018-12372 hvor retten la avgjørende vekt på at de ikke fant det bevist utover enhver rimelig tvil at tiltalte hadde mulighet til å stanse volden. Dermed vil personlige forutsetninger som personlig styrke, medisinsk kunnskap og tilgjengelige hjelpemidler medføre en bredere handleplikt enn der en person ikke har slike forutsetninger.

3.2.2 Nærmere om kravet til hindringssammenheng

Det er dermed klart at straffeansvar for unnlatt hjelpeplikt er utelukket der hjelpen ikke ville hatt noen effekt. Det naturlige neste spørsmålet er således hvilken effekt hjelpehandlingen må antas å ha hatt for at den skal kunne påkrevs. Krevs det at handlingen ville ha avverget faren, at den hadde en sannsynlighet for det, eller er det tilstrekkelig at den ville redusert skadeomfanget? Sagt med andre ord: når det kommer til hjelpehandlingen, hvilken grad av risikoreduksjon kreves. Av rettssikkerhetsårsaker er en slik klargjøring ønskelig da den tvinger frem en utredning av sakens faktiske forhold og en spesifisering av hvilken handling den hjelpepliktige kan klandres for ikke å ha foretatt.⁴⁹

Hvilke krav som skal stilles til handlingen med tanke på risikoreduksjon har i en viss grad blitt utdypet gjennom den nevnte Rt. 1951 s. 110. Etter at den fornærmede i saken, fru C, falt hadde tiltalte A sett henne ligge urørlig i vannet. Han hadde deretter løpt opp og ned på bryggen uten å vite hva han skulle foreta seg. Etter dette løp han inn i en kahytt og fortalte en tredjeperson at en kvinne var falt i vannet. Tiltalte A satt så igjen i kahytten mens tredjemannen lyste i vannet etter kvinnen. Da tredjemannen ikke fant kvinnen hadde tiltalte A

⁴⁸ Rt. 1951 s. 110 (s. 133)

⁴⁹ I samme retning Gröning/Jacobsen/Husabø (2016) s. 303.

dratt hjem. Tiltalte B forklarte at hun hadde sag til tiltalte A at han måtte redde fornærmede. Deretter hadde hun ropt etter hjelp mens hun gikk opp fra bryggen og deretter dratt hjem.

Herredsretten la avgjørende vekt på at de tiltalte la for dagen en meget stor likegyldighet og at de iallfall burde gjort større anstrengelser for å hjelpe den fornærmede. Retten fant det videre tilstrekkelig godgjort at tiltalte «kunne ha vært reddet».⁵⁰ Uttalelsen trekker i retning av at det ikke stilles krav om at hjelpehandlingen ville ha avverget faren, kun at handlingen medførte en sannsynlighet for det.

I den tidligere omtalte LA-2018-12372 la retten som nevnt vekt på at de ikke fant det bevist utover enhver rimelig tvil at tiltalte hadde hatt mulighet til å stanse volden. Videre la de vekt på at fornærmede fikk hjelp etter relativt kort tid, og at det ikke var kjent at skadeomfanget ville vært mindre dersom fornærmede hadde kommet raskere til lege. Uttalelsen kan trekke i retning av at tiltalte hadde blitt funnet ansvarlig dersom det ble funnet bevist at han hadde hatt mulighet til å redusere skadeomfanget i saken. Dette kan tilsi at det kun stilles krav om at hjelpehandlingen ville redusert situasjonens skadeomfang.

Flere hensyn taler for at det ikke må være nødvendig at handlingen helt sikkert ville eliminert risikoen. For det første vil det i unnlattelsessituasjoner være snakk om hypotetiske handlingsscenarioer slik at beviskravet ville blitt ekstremt høyt dersom en slik terskel ble lagt til grunn. Videre ville en slik terskel kunne motvirke personers vilje til å i det hele tatt forsøke å foreta en hjelpehandling. Formålet med bestemmelsen, å forhindre ulykker og alvorlige skadetilfeller, taler for at hjelpehandlinger er ønsket selv der sjansen for risikoreduksjon er lav. I juridisk teori har det vært tatt til orde for at det avgjørende var om situasjonen tilsa at det var en rimelig utsikt til at hjelp ville nytte, og at det ofte må kreves at gjerningspersonen i hvert fall forsøkte å hjelpe. Større eller mindre utsikt for at redningsforsøket vil være vellykket vil videre være et moment ved vurderingen av om handlingen var rimelig å forvente av vedkommende.⁵¹

Formålet med bestemmelsen sett i sammenheng med de nevnte dommene trekker dermed i retning av at det i hovedsak kun stilles krav om at hjelpehandlingen hadde en viss sannsynlighet for å redusere skadeomfanget i situasjonen. Den nærmere vurderingen av hvilken grad av risikoreduksjon som må kreves av hjelpehandlingen må etterlates til

⁵⁰ Rt. 1951 s. 110 (s. 113).

⁵¹ Urbye (1909) s. 88

vurderingen av om handlingen var rimelig å forvente av vedkommende. Denne vurderingen behandles nærmere nedenfor i punkt 3.4.2.

3.2.3 Nærmere om tidsmomentet

Et annet moment av relevans i begge de nevnte dommene om ser ut til å være tidsmomentet. Et relevant spørsmål er dermed om det må innfortolkes et krav om at den som har handleplikten bør ha en viss tid til å områ seg før man vil si at han har forsømt å handle. Et slikt krav kan ses i sammenheng med vilkåret om at hjelpen skal foretas «etter evne». For en alminnelig person vil ofte det å komme over en nødssituasjon hvor noen er i en slik fare som § 287 forutsetter være særlig stressende. Det må nok kunne legges til grunn at en alminnelig person vil måtte trenge litt tid til å ta inn over seg situasjonen og vurdere sine handlingsalternativer før man kan si at han har forsømt å handle. Her må derimot personlige forutsetninger også være avgjørende da det eksempel må kunne forventes at en lege handler raskere enn en alminnelig person dersom han kommer over noen som er alvorlig skadet.

Som påpekt kan det finnes støtte for et slikt krav i de nevnte dommene. I Rt. 1951 s. 110 fikk tiltalte A panikk da han så fornærmede falle og ligge urørlig i vannet. Dette er forståelig all den tid mannen var beruset og det var snakk om en stressende situasjon. Dommen opplyser ikke nærmere om fornærmedes tilstand, men med tanke på at kvinnen var beruset og at vannet nok var betraktelig kjølig må det legges til grunn at kvinnen relativt raskt befant seg i stor nød. Derimot foreligger det ikke momenter som tilsier at de tiltalte i dommen ikke hadde tid til å hjelpe den fornærmede. Selv om det vanskelig kan slås fast hvor lang tid det tok før fornærmede i saken omkom må det anses som avgjørende at de tiltalte hadde hatt tid til å foreta seg noe ytterligere for å hjelpe kvinnen.

I den nevnte LA-2018-12372 hadde tiltalte stivnet til og stoppet en 5 – 10 meter unna da han oppdaget voldsanvendelsen. Voldsanvendelsen hadde så stoppet opp etter kort tid. Det kan virke som det avgjørende var at retten fant det usikkert om tiltalte hadde rukket å trekke inn over seg omfanget av situasjonen og så eventuelt foretatt en hjelpehandling. Dommene sett i sammenheng ser det ut til å være av avgjørende betydning hvor lang tid tiltalte hadde til rådighet for å foreta hjelpehandlingen.

Hensynet til harmonisering trekker også i retning av at det må innfortolkes et krav om at den handlepliktige bør ha en viss tid til å områ seg. Dette da det er antatt at det foreligger et slikt

krav for unnlatesansvar generelt.⁵² Hvor lang tid den hjelpepliktige har til å områ seg må bero på en vurdering av den konkrete situasjonen. De nevnte dommene taler for at hvor snarlig den aktuelle skaden kunne antas å inntreffe og den hjelpepliktiges personlige forutsetninger er momenter av særlig relevans.

3.3 Handlepliktens rekkevidde etter strl. § 287 første ledd bokstav b

3.3.1 Anmeldelseskravet

Etter strl. § 287 første ledd bokstav b, jf. annet ledd straffes den som unnlater «ved anmeldelse» eller «på annen måte » «etter evne» å «avverge» «brann, oversvømmelse, sprengning eller lignende ulykke» når denne plikten kunne oppfylles uten å utsette «seg selv» eller «andre» for «særlig fare» eller «oppofrelse». Ordlyden «ved anmeldelse» trekker i retning av at den mest aktuelle hjelpehandlingen er å varsle noen som er bedre egnet til å håndtere situasjonen. Etter strl. 1902 § 387 var plikten «betimelig Anmeldelse for vedkommende Myndighed». Det følger av bestemmelsens forarbeider at bestemmelsen videreføres og at melding til politiet, brannvesen eller annen relevant myndighet oftest vil være det aktuelle.⁵³

Forarbeidene presiser videre at «betimelig» er utelatt, uten at dette var ment å endre realitetsinnholdet. Etter alminnelig språklig forståelse tilsier dette at anmeldelsen må foretas innen rimelig tid. Sett i sammenheng med tidsmomentets betydning for anvendelsen av § 287 første ledd bokstav a må det antas at lignende momenter vil være avgjørende også for denne vurderingen. Herunder at den handlepliktiges personlige forutsetninger og hvor snarlig den aktuelle skaden kunne antas å inntreffe vil være særlig relevant.

Ordlyden «på annen måte» trekker i retning av at det avgjørende er at det skaden blir forhindret, ikke måten den blir forhindret på. Dette vil selvfølgelig også være naturlig all den tid bestemmelsens mål er å forhindre ulykker med fare for allmennheten. Gitt en situasjon der en person kommer over en liten, brennende søppelkasse som står like ved et leilighetskompleks vil det være naturlig å forvente at han slukker brannen og ikke at han kun ringer brannvesenet før han går videre.

⁵² Gröning/Jacobsen/Husabø (2016) s. 316.

⁵³ Ot.prp. nr.22 (2008-2009) s. 437.

Begrensningen «etter evne» må ses i sammenheng med det samsvarende kriteriet i bestemmelsens bokstav a. Bestemmelsens formulering kan trekke i retning av at begrensningen kun gjelder der avvergingen ble forsøkt «på annen måte». En slik forståelse kan derimot klart ikke legges til grunn. Dette da det ikke vil stemme overens med bestemmelsens formål å straffe noen for unnlatt anmeldelse i en situasjon hvor de ikke hadde mulighet til å foreta en anmeldelse. Jeg nøyer meg med å vise til drøftelsen i øvrige punkt 3.2.1 angående denne begrensningen.

3.3.2 Avvergningskravet

Bestemmelsens ordlyd om å «avverge» trekker i retning av at det skal foretas en forebyggende handling som forhindrer ulykken i å oppstå. Etter forarbeidene strekker derimot ikke plikten lenger enn til å søke å avverge slik vilkåret er for avvergingsplikten etter strl. § 196. Det at et avvergningsforsøk ikke lykkes vil dermed ikke medføre straffeansvar.⁵⁴

Vilkåret reiser videre spørsmål om plikten begrenser seg til å avverge at ulykken bryter ut, eller om det også innebærer en plikt til å forsøke å stoppe ulykken etter at den har brutt ut, eventuelt redusere dens skadeomfang. Ordlyden trekker i retning av at bestemmelsen kun omfatter å avverge at ulykken bryter ut. Et krav til allmennheten om å stoppe allmennfarlige ulykker som allerede er brutt ut vil nok også strekke den alminnelige hjelpeplikt vel langt. Slike situasjoner må det forventes at en overlater til de relevante myndigheter. En slik tolkning innebærer også at dersom ulykken først er brutt ut blir et ansvar for unnlatt alminnelig hjelpeplikt kun relevant dersom det oppstår en slik åpenlys faresituasjon som gjør at bestemmelsens bokstav a kommer til anvendelse.⁵⁵

Videre kan bestemmelsen tolkes i sammenheng med brann- og eksplosjonsvernsloven. Etter lovens § 5 tredje ledd, jf. § 42 straffes den som unnlater etter evne å gjøre det som er mulig for å begrense skadevirkningene av allmennfarlige ulykker. Sammenhengen i lovsystemet tilsier dermed at det er denne bestemmelsen som regulerer handlingsplikten i situasjoner der ulykker har brutt ut, ved mindre som nevnt, det oppstår en hjelpeplikt etter strl. § 287 første ledd bokstav a. Etter rettspraksis synes bestemmelsen å rette seg primært mot materielle skader. Bestemmelsen vil dermed ikke behandles nærmere.

⁵⁴ Ot.prp. nr.22 (2008-2009) s. 437.

⁵⁵ I samme retning, Matningsdal § 287. Forsømmelse av hjelpeplikt. Straffeloven 2005: Kommentarutgave, Juridika punkt 4 avsnitt 3.

3.4 Begrensningen i handleplikten etter strl. § 287 annet ledd

3.4.1 Generelt om «særlig fare eller oppofrelse»

Hjelpeplikten i § 287 begrenses ytterligere av bestemmelsens annet ledd som slår fast at brudd på hjelpeplikten ikke straffes dersom plikten ikke kunne gjennomføres uten å utsette «seg selv eller andre» for «særlig fare eller oppofrelse».

Ordlyden «seg selv eller andre» trekker i retning av at en ikke kan straffes dersom den eventuelle hjelpehandlingen kan sette personer i fare. Et særlig spørsmål er om «andre» også innebærer personen som allerede er i nød. Dette kan være sentralt der hjelpehandlingen vil være en risikofylt handling som eventuelt kan skade personen i nød ytterligere. Ordlyden inneholder intet eksplisitt uttrykk for at personen i nød ikke skal omfattes av begrensningen.

At også personen i nød er omfattet av begrensningen kan en også finne støtte for i at hjelpehandlingen må foretas «etter evne». Det vil nok samsvare dårlig med den allmenne rettsfølelse å forvente av en alminnelig person at han skal foreta slike risikofylte redningshandlinger. Bestemmelsens formål om å verne om personer i nødssituasjoner taler også for at slike handlinger bør overlates til profesjonelle. Dersom en eventuelt likevel velger å foreta en slik risikofylt hjelpehandling må nok en eventuell reaksjon vurderes etter reglene om nødrett etter strl. § 17.

Ordlyden «særlig fare eller oppofrelse» trekker i retning av at en ikke kan straffes dersom hjelpehandlingen potensielt kan føre til vesentlig skade. Terskelen «særlig» tilsier at det kreves at risikoen for fare er konkret og at den har et visst skadepotensial. En slik tolkning er etter forholdsmessighetshensyn naturlig all den tid det er tale om å begrense en plikt til å avverge meget alvorlige skadevirkninger. Bestemmelsen legger dermed opp til at det skal foretas en konkret rimelighetsvurdering hvor proporsjonaliteten mellom faren personen i nød befinner seg i må veies opp mot den eventuelle faren hjelpehandlingen kan medføre. Etter forarbeidene er kjernen i vilkåret at det ikke må være urimelig å forlange at det settes i gang et redningsforsøk.⁵⁶

⁵⁶ Ot.prp. nr.22 (2008-2009) s. 202.

Ordlyden «oppofrelse» kan trekke i retning av at fare for tap av økonomiske, eller andre materielle interesser som ikke er tilknyttet helse, også kan fritas fra straffeansvar. En slik tolkning samsvarer derimot dårlig med rimelighetsvurderingen forarbeidene legger opp til. Alminnelig rettsfølelse vil videre vanskelig godta at en unnlot å hjelpe noen i alvorlig nød kun begrunnet i slike interesser. Bestemmelsens formål om å verne liv og helse taler også med tyngde for at kun oppofrelser knyttet til liv og helse her er relevante.

3.4.2 Nærmere om rimelighetsvurderingen

Spørsmålet blir dermed når det kan anses urimelig å forlange at det settes i gang et hjelpeforsøk. Ettersom bestemmelsen legger opp til en konkret rimelighetsvurdering vil det være naturlig å tolke bestemmelsens annet ledd i sammenheng med bestemmelsens øvrige vilkår og begrensninger. Sammenholdt med bestemmelsens første ledd bokstav a tilsier dette at det har betydning hva slags faresituasjon personen i nød befant seg i. Herunder hvor sannsynlig og nærliggende faresituasjonen var, hvor stort skadepotensial det var snakk om, og hvor åpenlyst dette var. De samme momentene må som nevnt tidligere anses å gjelde også for ulykkessituasjonene etter første ledd bokstav b.

Det vil videre være naturlig å tolke hva som anses som en rimelig handling i sammenheng med bestemmelsens begrensning i første ledd om at hjelpehandlingen skal foretas «etter evne». I hovedsak vil dermed den handlepliktiges personlige forutsetninger og hvilke alternativer han reelt sett hadde for hånden være avgjørende. Jeg nøyer meg her med å vise til øvrige drøftelse i punkt 3.2.1 angående denne begrensningen.

Videre vil begrensningen «særlig fare eller oppofrelse» i bestemmelsens annet ledd medføre at det er av betydning hva slags fare som vil kunne oppstå for den handlepliktige eller andre. Herunder hvor sannsynlig og nærliggende denne faren vil være og dens konkrete skadepotensial. Som Andenæs fint formulerte det: «Det vil neppe stemme med vanlige rettferdsforestillinger å bruke straff for manglende heroisme».⁵⁷

Som tidligere nevnt er det i teorien også blitt fremhevet at den større eller mindre utsikten en har til å redde personen i nød vil ha betydning for hvor store farer en må utsette seg for og dermed hvilke handlinger en med rimelighet skal kunne forvente. Jo mindre utsikt til vellykket redningsforsøk, desto mer vekt må tillegges faren og oppofrelsen ved

⁵⁷ Andenæs (1942) s. 459.

redningsakten.⁵⁸ Et slikt synspunkt framstår som hensiktsmessig all den tid en i alminnelighet vil anse det som mindre rimelig å forvente av noen at de skulle begi seg ut på et potensielt farefullt redningsforsøk dersom sjansen for suksess er lav. Samme hensyn kan tale for at det også må vektlegges hvilken effekt hjelpehandlingen eventuelt ville ha. Dersom handlingen i største grad bare kan minske skadeeffektene må det antas mindre rimelig å forvente handlingen.⁵⁹

Med utgangspunkt i uttalelsene i Rt. 1951 s. 110 og LA-2018-12372 vil som påpekt tidsmomentet være av betydning. Desto lengre tid den handlepliktige hadde til å områ seg og foreta hjelpehandlingen, desto mer rimelig vil det være å forvente den. På bakgrunn av samme hensyn vil det være naturlig å vurdere tidsmomentet opp mot situasjonens kompleksitet og hvilke konkrete handlingsmuligheter som forelå. Dersom nødssituasjonen er komplisert og det fremstod som uklart hvilken hjelpehandling som ville være den beste vil det således være naturlig å gi den handlepliktige mer tid før en med rimelighet kunne forvente handling.

Et videre moment er hvor anstrengende eller byrdefull hjelpehandlingen ville være. Desto enklere hjelpehandlingen ville vært å foreta, desto mer rimelig vil det være å forvente den. For eksempel vil en lettere forvente at noen strakk ut en hånd for å redde en druknende enn at noen løp inn i et falleferdig hus for å bære ut en person som var fanget under en løsnet takbjelke. Dette kan også ses i sammenheng med de nevnte dommene. I Rt. 1951 s. 110 var det flere tilgjengelige handlingsalternativer for eksempel å tilkalle hjelp eller få tak i en båtshake. I LA-2018-12372 var det usikkert om det forelå noen mulighet til å stoppe voldsutøvelsen, potensielt kunne nok et eventuelt forsøk på å stoppe de fire ungdommene vært farlig for tiltalte.

Sett i sammenheng med de øvrige hjelpepliktsbestemmelser vil det også være naturlig å legge vekt på karakteren av tilknytningsgrunnlaget.⁶⁰ Som tidligere nevnt er det klart at der den handlepliktige har et særlig kvalifisert tilknytningsgrunnlag vil straffeansvar etter strengere bestemmelser være aktuelt. Men selv der et slikt kvalifisert tilknytningsgrunnlag ikke foreligger vil nok en sterkere tilknytning generelt gjøre det mer rimelig å forvente en hjelpehandling. En viss støtte for dette kan en også hente fra de to nevnte dommene. I Rt. 1951 s. 100 var de tiltalte og den fornærmede bekjente som hadde hatt det trivelig sammen

⁵⁸ Urbye (1909) s. 88

⁵⁹ Slik også Grønning/Jacobsen/Husabø (2016) gir uttrykk for på s. 303.

⁶⁰ Grønning/Jacobsen/Husabø (2016) fremhever tilknytningsgrunnlaget som den «viktigste faktoren for hvor terskelen skal settes» s. 315. Se også Andenæs (1942) s. 458.

hele dagen. I LA-2018-12372 var fornærmede en nabo av ungdommen som arrangerte festen tiltalte befant seg på og det fremkommer ikke som tiltalte kjente ham fra før. Videre fremkommer det heller ikke som om tiltalte og ungdommene som angrep fornærmede var nære venner. At en i alminnelighet da vil forvente mer av de tiltalte i Rt. 1951 s. 100 på bakgrunn av deres tilknytning til fornærmede fremstår som naturlig. For eksempel vil nok de fleste anse det som mer rimelig å forvente at en forsøker å redde en kjær venn i nød, enn at man forsøker å redde en vilt fremmed i samme situasjon.

Videre vil nok fornærmedes samtykke og generelle handlemåte være av betydning. Dersom fornærmede setter fysiske hindringer i veien for den hjelpepliktige kan han åpenbart ikke lastes for dette. I andre tilfeller kan fornærmedes handlemåte, for eksempel der han gir uttrykk for at han ikke trenger hjelp, kunne forvirre den hjelpepliktige. I slike situasjoner vil det være naturlig å gi den hjelpepliktige mer tid til å områ seg. En relevant hjelpehandling vil derimot alltid være å tilkalle ytterligere hjelp. Dersom det foreligger en situasjon som nevnt i punkt 2.3.5 der fornærmede avslår hjelpehandlinger i påvente av hjelp fra ambulanspersonell må det nok i utgangspunktet anses tilstrekkelig at den hjelpepliktige forsikrer seg om at fornærmede ikke lider ytterligere skader inntil ambulanspersonellet ankommer.

Hvor en generelt skal sette terskelen for rimelighetsvurderingen er etter bestemmelsens ordlyd ikke enkelt å fastslå. Med tanke på hvor lite bestemmelsen er anvendt i praksis og det som fremkommer av den sparsommelige praksis som foreligger må det derimot anses nærliggende at terskelen er streng. Et videre argument for en slik streng terskel er at en ikke i alminnelighet kan ha en berettiget forventning om at ulykker skal forhindres av utenforstående.⁶¹ Videre har den potensielt hjelpepliktige som regel helt uforskyldt kommet i hjelpepliktsituasjonen. Skyldprinsippet om at en straff skal gjenspeile den aktuelle handlingens klanderverdighet trekker dermed også i retning av at terskelen for vurderingen er streng. Dette da det generelt må foreligge særlige holdepunkter for å kunne rette klander mot noen som uforskyldt er satt i en krevende hjelpepliktsituasjon.⁶² Det vil dermed være nærliggende å konkludere med at det skal ha vært meget rimelig å forvente handling fra den handlepliktige for at det skal kunne straffes for unnlatt alminnelig hjelpeplikt etter strl. § 287.

3.4.3 Klosset redningsforsøk

⁶¹ Andenæs (2016) s. 139.

⁶² Om denne sammenhengen, Gröning/Jacobsen/Husabø (2016) s. 54.

Et særlig spørsmål er hvilke reaksjoner man skal foreta overfor en handlepliktig som har opptrådt klosset eller mindre heldig. I juridisk teori er det tatt til orde for at man bør være varsom med å straffe den som har utført redningstiltak i beste mening.⁶³ I samme retning trekker det tidligere nevnte momentet om at den handlepliktige ofte er en alminnelig person som helt uforskyldt har kommet i hjelpepliktsituasjonen. Det å straffe en slik person som handler i beste mening vil fort fremstå som uforholdsmessig strengt. Videre vil det også kunne føre til at færre vil foreta hjelpehandlinger av frykt for å lide straffereaksjoner.

På den andre siden at det klart må påvises en hjelpehensikt. Videre må også klart klanderverdige handlinger foretatt av den hjelpepliktige ikke unnskyldes. Det vil være naturlig å se også denne vurderingen i sammenheng med bestemmelsens begrensning «etter evne». Desto større forutsetninger den hjelpepliktige hadde til å foreta en suksessfull hjelpehandling, desto mer vil en nok kunne klandre ham dersom han forkludrer det.

3.5 Handlepliktens rekkevidde etter vtrl § 12 første ledd annet punktum

3.5.1 Generelt om handleplikten

Handleplikten etter vtrl. § 12 første ledd annet punktum, jf. første punktum beror i å, om det er «nødvendig», «straks» «stans» og «hjelp» «personer» og «dyr» som er kommet til «skade», og for øvrig «delta i de tiltak som uhellet gir grunn til».

Vilkåret «stans» tilsier at man stopper, og må anses som en forutsetning for at man skal kunne foreta de relevante hjelpehandlingene. Plikten går som nevnt ut på å «hjelp». Etter sin ordlyd må nok plikten tolkes samsvarende med plikten etter § 287 første ledd bokstav a, slik at det må foretas en handling som har en positiv effekt på nødssituasjonen. Jeg nøyer meg her med å vise til oppgavens punkt 3.2.1. Sett i lys av at «hjelpen» må være «nødvendig» tilsier dette videre at en må hjelpe den skadede i den utstrekning det er behov for det. I trafikkuhellsituasjoner vil slike hjelpehandlinger typisk være å åpne luftveier og ringe ambulanse.

3.5.2 Nærmere om tidsmomentet

⁶³ Urbye (1909) s. 88 flg.

At en må stanse «straks» trekker i retning av et en må stanse så snart en har mulighet for det. I Rt. 1991 s. 1133 uttalte Høyesterett et en som er innblandet i trafikkuhell må stanse «så snart det er rimelig og forsvarlig».⁶⁴ Etter bestemmelsens formulering gjelder «straks» kravet også for annet punktum slik at Høyesteretts uttalelse må anses bindende også for de som ikke er innblandet i trafikkuhellet.

Bestemmelsens formulering gjør det videre naturlig å tolke det slik at en også skal «hjelp» «straks». Det kan spørres om en også her må innfortolke et krav om at den hjelpepliktige bør ha en viss tid til å områ seg.

Relevant er dommen i RG-2000-1297. I dommen hadde tiltalte påkjørt en mann. For å unngå å bli tatt hadde han deretter kjørt bilen sin ca. en halv kilometer bort og parkert den før han løp tilbake og tilkalte ambulanse. Lagmannsretten uttalte at den som er innblandet i et trafikkuhell med personskade straks skal sørge for hjelp. Lagmannsretten hadde videre forståelse for at tiltalte var sjokkert slik og at lovens ordlyd «straks» vel må tillate et par minutters nøling.⁶⁵

Selv om dommen omhandlet en som var innblandet i trafikkuhellet fremstår det som naturlig at en slik tid til å områ seg også må tilkjennes utenforstående etter bestemmelsens annet punktum. Mot en slik tid til å områ seg kan påpekes at en utenforstående i mange tilfeller ikke vil være så sjokkert som de som var innblandet i trafikkuhellet. Ettersom det etter øvrige drøftelse i punkt 3.2.3 må anses bevist at en er gitt en viss tid til å områ seg etter strl. § 287 vil sammenhengen mellom de to bestemmelsene derimot tale for at en bør gis en viss tid til å områ seg også etter vtrl. § 12 første ledd annet punktum. Dette kan ses i sammenheng med at det ofte kan være vanskelig å vite hva som vil være det mest medisinske riktige å foreta seg i en trafikkuhellsituasjon. I noen tilfelle vil for eksempel det beste være å la den skadede personen forbli i ro til ambulanse eller annen sakkyndig hjelp kommer til stede.⁶⁶

Derimot er det på det rene at en relevant hjelpehandling alltid vil være å ringe ambulanse. I dagens samfunn må det antas at de aller fleste har tilgang til en mobiltelefon slik at det å ringe etter ambulanse verken kan anses vanskelig eller byrdefullt. Dersom en har tilgang til mobiltelefon kan en dermed ikke tilkjennes lang tid til å områ seg før man er pliktig å ringe etter ambulanse.

⁶⁴ Rt. 1991 s. 1133 (s.1134).

⁶⁵ RG-2000-1297 (Gulating).

⁶⁶ Ot.prp. nr.23 (1964-1965) s. 61.

3.5.3 Andre plikter

Videre plikter man etter bestemmelsen å for øvrig «delta i de tiltak som uhellet gir grunn til». Ordlyden trekker i retning av at man skal foreta handlinger som vil være hensiktsmessige for å bedre ulykkessituasjonen. Hvilke handlinger dette vil være vil variere ut i fra situasjonen. Noen typiske eksempler vil være å flytte biler av hensyn til trafikksikkerhet og trafikkavvikling, varsle andre trafikanter om ulykken og sikre ulykkesstedet.⁶⁷

3.5.4 Begrensning etter evne?

Et sentralt spørsmål er dermed hvor langt hjelpeplikten strekker seg. Bestemmelsen har i motsetning til § 287 ingen oppstilt begrensning som «etter evne» eller at plikten kun gjelder så langt den kunne oppfylles uten å utsette seg selv eller andre for «særlig fare eller oppofrelse». Etter bestemmelsens ordlyd skal dermed utenforstående foreta all den hjelp som må anses «nødvendig». I Ot.prp. nr.23 (1964-1965) ble det foreslått at begrensningen «etter evne» skulle legges til bestemmelsen.⁶⁸ I Innst. O. nr.15 (1964-1965) fant derimot komiteen at en slik begrensning ville svekke hjelpepliktens klarhet og tydelighet.⁶⁹

Det må derimot likevel anses naturlig å innfortolke en begrensning om at en skal hjelpe «etter evne». Ingen kan anses forpliktet til det umulige og det vil ikke stemme overens med strafferettens begrunnelser å straffe noen for å ikke ha foretatt noe de ikke var i stand til. En slik begrensning må i hovedsak forstås på samme måte som for § 287. Dermed slik at personlige forutsetninger som fysiske egenskaper, kunnskap og tilgjengelige redskap vil kunne medføre mer vidtgående hjelpeplikter. For eksempel vil det forventes mer av en fysisk sterk og frisk sykepleier enn av en gammel mann med svake knær og ingen tidligere arbeidserfaring innen helsesektoren.

3.5.5 Begrensning etter en rimelighetsvurdering?

Neste spørsmål blir naturligvis så om det skal innfortolkes et krav om at den aktuelle handlingen må ha vært rimelig å forvente av vedkommende. Herunder med en lignende begrensning som den en finner i strl. § 287 annet ledd om at en ikke er pliktig å handle der dette kan utsette seg selv eller andre for «særlig fare eller oppofrelse».

⁶⁷ Engstrøm og Haraldsen, § 12. Plikter ved trafikkuhell. Vegtrafikkloven: Kommentartutgave punkt 6 avsnitt 2.

⁶⁸ Ot.prp. nr.23 (1964-1965) s. 61.

⁶⁹ Innst. O. nr.XV (1964-1965) s. 8.

Bestemmelsens likhet og sammenheng med strl. § 287 taler med tyngde for en burde innfortolke en slik begrensning. I juridisk teori har flere forfattere tatt til orde for en slik oppfatning. Gröning, Jacobsen og Husabø nevner som et eksempel at dersom en sjåfør oppdager at det brenner i en tunnel, må han uten å risikere straffansvar kunne snu og bringe seg selv og passasjerene i sikkerhet selv om han forstår at andre trafikanter allerede er blitt skadet.⁷⁰

Momentene for en slik vurdering må videre være noenlunde samsvarende med de etter strl. § 287. Hvor sannsynlig og nærliggende faren ved hjelpehandlingen vil være og dennes konkrete skadepotensial vil dermed være relevant. Ved stort farepotensial må en nok anses uforpliktet til å handle selv der sannsynligheten for slik fare fremstår som lav. Som for strl. § 287 må det antas at faren må rette seg mot liv og helse. Det må være på det rene at økonomiske interesser ikke kan overskygge verdien av livet og helsen til personen i nød. Jo større eller mindre utsikt hjelpehandlingen vil ha for å ende med suksess og i hvor stor grad den må antas å hjelpe personen i nød må også være av betydning.

Den utenforståendes større eller mindre tilknytning til situasjonen må nok også kunne vektlegges. For eksempel vil en nok forvente mer av en som så ulykken skje og var den første til å ankomme ulykkesstedet, enn en tilfeldig forbipasserende som ankommer ulykkesstedet etter at han blir oppmerksom på folkemengden som har samlet seg der.

Som nevnt ovenfor i punkt 2.5.5 vil indre skader og sjokkskader være vanlige ved trafikkuhell. Fornærmedes samtykke kan nok dermed i hovedsak ikke i særlig grad begrense hvor rimelig en hjelpehandling må antas å være etter vtrl. § 12 første ledd annet punktum. Dette med unntak av det nevnte eksempel der den skadede vil vente på ankomsten av ambulansepersonell eller lignende.

Ettersom det, etter min kunnskap, ikke hittil foreligger en domfellelse etter vtrl. § 12 første ledd annet punktum tilsier dette at terskelen for anvendelse av bestemmelsen i realiteten er streng. Dette kan ses i sammenheng med at hjelpeplikten primært retter seg mot de som er innblandet i trafikkuhellet, jf. første punktum. I likhet med strl. § 287 må dermed anvendelse av bestemmelsen forbeholdes de klart klanderverdige tilfellene. Dette underbygges videre av det argument at det i trafikkuhell kan være vanskelig å fastslå hvilke hjelpehandlinger en burde foreta seg. Det å tilkalle ambulansepersonell eller lignende vil derimot alltid være en

⁷⁰ Gröning/Jacobsen/Husabø (2016) s. 314.

relevant hjelpehandling som også er meget enkel å foreta seg. Mye taler dermed for at plikten i realiteten kun vil innebære å tilkalle slik hjelp.

3.6 Skyldkravet

3.6.1 Skyldkravet for strl. § 287

For strl. § 287 er skyldkravet forsett, jf. strl. §§ 21 og 22. Sammenholdt med dekningsprinsippet etter § 25 første ledd tilsier dette at en ikke kan dømmes for overtredelse av bestemmelsen med mindre forsettet omfatter hvert av bestemmelsens gjerningselementer. For strl. § 287 tilsier dette at forsettet må dekke at den hjelpepliktige forstod at en person var i åpenbar fare for å bli tilført svært alvorlige skader. Videre at han forstod at han hadde evne til å hjelpe personen, og at denne hjelpen kunne vært oppfylt uten å utsette seg selv eller andre for særlig fare. Straff er dermed utelukket dersom den handlepliktige ikke forstod at det var en nødssituasjon, eller for eksempel trodde han ikke hadde mulighet til å hjelpe. Et klassisk eksempel er at en person ikke kan straffes dersom han unnlot å hjelpe en annen fra å drukne fordi han trodde at vannet var så kaldt at et redningsforsøk ville vært livsfarlig.⁷¹

3.6.2 Skyldkravet for vtrl. § 12 første ledd annet punktum

Etter vtrl. § 31 første ledd første punktum straffes med bøter eller fengsel inntil ett år den som «forsettlig eller uaktsomt» overtrer bestemmelser i denne lov. Ordlyden trekker i retning av at skyldkravet etter vtrl. § 12 første ledd annet punktum er forsett så vel som uaktsomhet. Et slikt utgangspunkt vil derimot harmonisere dårlig med strl. § 287. At vtrl. § 12 generelt rammer uaktsomme handlinger er derimot naturlig all den tid personer som har vært innblandet i et trafikkuhell kan være dette uten at de oppfatter det. For eksempel kan en trailersjåfør ikke oppfatte at tilhengeren hans sveipet borti en fotgjenger på veien ut av en rundkjøring. Han oppfattet for eksempel kun et dunk og et lavt skrik. I slike tilfeller må en anse det uaktsomt og straffverdig om han ikke stopper for å undersøke situasjonen nærmere.

Et slikt holdepunkt passer derimot ikke godt overens med bestemmelsens første ledd annet punktum. Hvis en er i nærheten av, eller kommer til et trafikkuhell vil en unnlattende oftest holde det for overveiende sannsynlig at han forlot noen som trengte hjelp. Hvis den

⁷¹ Gröning/Jacobsen/Husabø (2016) s. 317.

unnlattende forbipasserende ikke oppfattet trafikkuhellet gir det også lite mening å straffe ham for unnlatt hjelpeplikt.

Et annet mulig eksempel der uaktsomhetsansvar kunne blitt relevant er der en utenforstående ankommer et trafikkuhell og grunnet usikkerhet eller klossethet yter mangelfull hjelp. Igjen vil nok formålet med den alminnelige hjelpeplikten tilsi at en skal være varsom med å anvende en for streng aktsomhetsnorm i slike tilfeller, se over punkt 3.4.3.

Med tanke på at ingen utenforstående, etter min kunnskap, hittil er blitt dømt for overtredelse av vtrl. § 12 første ledd annet punktum fremstår det derimot ikke som særlig nærliggende at domstolene vil dømme noen for en uaktsom overtredelse av denne bestemmelsen. De øvrige argumenter sett i sammenheng taler dermed med tyngde for at en nok i realiteten må legge til grunn at bestemmelsens skyldkrav er forsett.

3.6.3 Særlig om fingering av forsett

Det kan videre spørres om det er adgang til å fingere forsett for unnlatt alminnelig hjelpeplikt etter regelen i strl. § 25 tredje ledd. Etter forarbeidene til § 287 skal den hjelpepliktige bedømmes ut i fra de faktiske forhold og ikke hans evne i edru tilstand.⁷² I Rt. 1951 s. 110 uttalte herredsretten at «hovedregelen om at selvforskyldt rus ikke fritar for straff, ikke kan gjelde i relasjon til straffelovens § 387.»⁷³ Det må dermed anses klart at en ikke kan fingere forsett for strl. § 287.

For vtrl. § 12 første ledd annet punktum er det ikke oppstilt en slik begrensning i forarbeidene eller rettspraksis. At en slik begrensning likevel må gjelde for den utenforstående etter § 12 første ledd annet punktum må derimot fremstå som naturlig. De hensyn som utelukker ansvar etter strl. § 287 gjør seg også gjeldende for vtrl. § 12 første ledd annet punktum. Der en person uforskyldt er kommet opp i en hjelpepliktsituasjon vil det være naturlig å vurdere ham etter hans faktiske handlingsevne, ikke etter hvordan han kunne tenkes å handle dersom han var edru.⁷⁴

⁷² Ot.prp. nr.22 (2008-2009) s. 437.

⁷³ Rt. 1951 s. 110 (s. 113).

⁷⁴ I samme retning også Andenæs (2016) s. 322.

4 Del IV – Er det behov for en alminnelig hjelpeplikt?

4.1 Utgangspunkt

Det kan spørres om det er behov for en straffebelagt alminnelig hjelpeplikt. Reglene er lite anvendt i praksis og sammenligninger med det store utland viser at flere land klarer seg godt uten slike straffebelagte plikter. Denne delen av oppgaven ønsker dermed å undersøke om det foreligger tilstrekkelig med holdepunkter for å opprettholde en straffebelagt alminnelig hjelpeplikt. I lys av dette vil rettstilstanden i Norge sammenlignes med den i våre naboland Sverige og Danmark. Videre vil den alminnelige hjelpeplikten drøftes på bakgrunn av den norske strafferettens begrunnelser og reglenes eventuelle nytteverdi.

4.2 Komparativ del

4.2.1 Dansk rett

Etter dansk rett er det straffbart å unnlate å hjelpe personer i nød. Den alminnelige hjelpepliktbestemmelsen er å finne i den danske straffeloven § 253.⁷⁵ Bestemmelsen lyder:

«Med bøde eller fængsel indtil 2 år straffes den, som, uagtet det var ham muligt uden særlig fare eller opofrelse for sig selv eller andre, undlader

- 1. efter evne at hjælpe nogen, der er i øjensynlig livsfare, eller*
- 2. at træffe de foranstaltninger, som af omstændighederne kræves til redning af nogen tilsyneladende livløs, eller som er påbudt til omsorg for personer, der er ramt af skibbrud eller anden tilsvarende ulykke.*

Stk. 2. Med fængsel indtil 2 år straffes den, som overtræder stk. 1 i forbindelse med flugt fra et færdselsuheld, hvorved nogen er tilføjet betydelig personskade.»

Bestemmelsen ligner meget på den vi finner i den norske strl. § 287. Etter bestemmelsens ordlyd kreves det heller ikke her noen særlig tilknytning til situasjonen eller personen i fare. Bestemmelsen stiller videre opp lignende begrensinger i form av et krav om at hjelpehandlingen skal foretas «etter evne» og «uden særlig fare eller opofrelse». I likhet med i

⁷⁵ Lovbekendtgørelse 2018-09-20 nr. 1156 Straffeloven.

Norge må disse begrensningene gi uttrykk for at hjelpehandlingen må være mulig og rimelig.⁷⁶ I dansk teori er bestemmelsen ansett som et minstekrav av hva en kan forvente av sine medborgere.⁷⁷

Bestemmelsen har derimot enkelte forskjeller sammenlignet vår norske bestemmelse. Den første forskjellen er at strafferammen er på opptil 2 år i motsetning til strafferammen på 6 måneder etter strl. § 287. Dette taler for at unnlatt hjelpeplikt anses mer klanderverdig etter dansk rett enn det gjør i Norge. Bestemmelsens strafferamme ble skjerpet ved Lov 2004-03-31 nr. 218 fra den tidligere strafferammen på tre måneder.⁷⁸ Denne straffeskjerpelsen blir i lovens forarbeider begrunnet i et ønske om sammenheng i straffesystemet. Dette da både strfl. § 141, som retter seg mot avverging av straffbare forhold, og § 185 som retter seg mot avverging av ulykker, har lignende strafferammer.

Straffelovrådets mindretall ønsket en ytterligere skjerping av bestemmelsens strafferamme til inntil 4 år da de påpekte at det kan tenkes svært grove overtredelsesformer. Som eksempel viste mindretallet til en påtenkt situasjon der en person unnlater å kaste ut en livbøye til en som er i åpenbar fare for å drukne. Flertallet la derimot avgjørende vekt på at en så høy strafferamme ikke passet med bestemmelsens karakter som unnlatesdelikt.⁷⁹ Sett i lys av uttalelsene kan det virke som at unnlatt hjelpeplikt blir ansett mer klanderverdig i Danmark enn i Norge. Derimot vil en aktiv handling også i Danmark fremgå som mer klanderverdig enn en unnlattelse, noe som setter grenser for hvor strengt en unnlatt hjelpeplikt kan straffes.

Etter bestemmelsens ordlyd synes også bestemmelsen å favne videre enn strl. § 287.

Bestemmelsen omfatter som nevnt en hjelpeplikt av noen som er «tilsyneladende livløs» og en plikt til å foreta tiltak som er nødvendig for «omsorg» av personer som er rammet av «ulykke». Ordlyden «tilsyneladende livløs» trekker i retning av at personen må være bevisstløs. Videre kan ordlyden også tale for at det må fremstå som usikkert om personen er i live eller død. Bestemmelsen nevner således ikke eksplisitt at den livløse må være i åpenbar fare. Etter dansk rettspraksis synes bestemmelsen derimot kun å være anvendt der det forelå en åpenbar livsfare. I U.1960.732 ble en kvinne dømt for overtredelse av bestemmelsen da kvinnen hun delte leilighet med hadde omkommet etter å ha spist ca. 30 sovetabletter. Før hendelsen hadde den avdøde hadde flere ganger truet med å begå selvmord. Den morgenen

⁷⁶ Holst (2015) s. 366.

⁷⁷ Holst (2015) s. 93.

⁷⁸ Lov 2004-03-31 nr. 218 om ændring af straffeloven og retsplejeloven.

⁷⁹ KBET 2003 nr. 1424, s. 829.

avdøde spiste sovetablettene hadde tiltalte forsøkt å stoppe henne uten hell. Tiltalte hadde så erklært at hun skulle ringe politiet, men avdøde hadde forbudt henne å gjøre dette. Tiltalte hadde så gått på jobb og da hun kom hjem hadde hun funnet kvinnen sovende på sofaen. Først da tiltalte hadde funnet henne død neste ettermiddag hadde hun tilkalt hjelp.⁸⁰

Dommen trekker i retning av at tiltaltes kunnskap var avgjørende. Kvinnen visste at den avdøde hadde planer om å ta selvmord og observerte også hvor mange sovetabletter den avdøde svelget. At kvinnen befant seg i overhengende livsfare måtte dermed være klart for tiltalte. En stor utvidelse av bestemmelsens anvendelsesområde sammenlignet med den vi finner i strl. § 287 kan det nok dermed ikke være snakk om.

Bestemmelsen omfatter derimot også å treffe de tiltak som er nødvendig for «omsorg» av personer som er rammet av «ulykke». Etter ordlyden favner dette klart videre enn hjelpeplikten etter strl. § 287. Etter dansk rettspraksis synes derimot plikten også her bare å være anvendt i tilfeller der personer befinner seg i livsfare. I saken i U.2004.1949 hadde thailandske fiskere lidd skipsbrudd. Det ble observert fem personer liggende i vannet og selv om ingen andre skip var i umiddelbar nærhet av dem hadde ikke tiltalte forsøkt å hjelpe de skipsbrudne.⁸¹ I et slikt tilfelle kan det påstås at tilfellet uansett ville blitt rammet av bestemmelsens første ledd første punkt. Det at straffen i saken ble satt til 25 dagsbøter på 400 kroner trekker videre i retning av at det også her ikke er tale om noen stor utvidelse av bestemmelsens anvendelsesområde sammenlignet med strl. § 287.

Den danske Færdselsloven § 9 første ledd omfatter kun de som er «indblandet i et færdselsuheld».⁸² Strfl. § 253 annet ledd omfatter derimot den som overtrer bestemmelsens første ledd i forbindelse med «flugt fra et færdselsuhell». Ordlyden sett i sammenheng med bestemmelsens første ledd kan trekke i retning av at det ikke påkreves at den hjelpepliktige selv må ha vært innblandet i uhellet. I bestemmelsens forarbeider oppstilles det ikke spesifikt noe slikt krav og det påpekes kun at det er en grov forbrytelse å forsettlig unnlate å skaffe hjelp til en som kan ha helt avgjørende behov for det.⁸³ Formålet med bestemmelsens annet ledd er etter forarbeidene å skjerpe straffen for trafikanter som flykter fra trafikkuhell.⁸⁴ Sett i sammenheng med dansk rettspraksis er det tydelig at målet med bestemmelsen i hovedsak var

⁸⁰ U.1960.732.

⁸¹ U.2004.1949.

⁸² Lovbekendtgørelse 2018-11-21 nr. 1324 Færdselsloven.

⁸³ LFF 2008-03-28 nr. 164, punkt. 2.2.2.

⁸⁴ LFF 2008-03-28 nr. 164, punkt. 1.

å skjerpe straffen for de som selv er skyld i uhellet. Etter dansk rettspraksis er det kun sjåfører som er skyld i uhellet eller dennes passasjerer som er straffet etter bestemmelsen. Et eksempel er å finne i U.2005.132 hvor både sjåføren og hans tre passasjerer ble dømt for å ha unnlatt å hjelpe en påkjørt fotgjenger.⁸⁵ Således minner bestemmelsen, etter sin praksis, meget om den vi finner i vtrl. § 12 første ledd.

Det kan også nevnes den danske strfl. § 185 som med en strafferamme på opptil «2 år» straffer den som «uden særlig fare eller opofrelse for sig selv eller andre» unnlater «gennem betimelig anmeldelse» eller på annen måte «efter evne» å «afverge» «ulykke» som «medfører fare for menneskeliv».

Bestemmelsen har etter sin ordlyd samme anvendelsesområde som den norske strl. § 287 første ledd bokstav b, bare med en høyere strafferamme. I likhet med i Norge ser ikke bestemmelsen ut til å ha vært anvendt i praksis. Bestemmelsen vil derfor ikke behandles nærmere.

Oppsummert ser reglene om alminnelig hjelpeplikt i Danmark ut til å være meget like de vi finner i Norge. Etter bestemmelsenenes strafferammer og uttalelser i forarbeidene kan det virke som at dansk rett anser en unnlatt hjelpeplikt som mer klanderverdig enn det enn gjør etter norsk rett. Etter dansk rettspraksis virker det derimot som at straff for unnlatt alminnelig hjelpeplikt også her er reservert til de klart klanderverdige tilfellene.

4.2.2 Svensk rett

Etter svensk rett finnes det ingen allmenn bestemmelse som straffer unnlattelse av å hjelpe personer i nød. Hovedgrunnen til dette er at svensk unnlattelsesansvar baseres rundt den såkalte «garantlären». Denne læren går ut på at en ikke blir ansvarlig for en unnlattelse med mindre man befinner seg i en «garantställning». Dette går ut på at en må befinne seg i en slik posisjon at unnlattelsen anses så klanderverdig at den kan likestilles med å aktivt ha fremkalt den aktuelle skaden.⁸⁶ En slik likestilling begrunnes i hovedsak med nær tilknytning til den aktuelle skaden. Dette enten som «skyddsgarant», der en er ansvarlig for å verne om noen eller noe. For eksempel foreldres ansvar for sine barn eller ansvar etter offentlig stilling. Eller som «övervakningsgarant», der en er ansvarlig for å avverge farer av en viss opprinnelse. For

⁸⁵ U.2005.132.

⁸⁶ Asp, Ulväng, Jareborg (2013) s. 111.

eksempel farer som oppstod grunnet egne dyr eller maskiner.⁸⁷ Man kan også komme i garantstilling på grunn av egen forutgående handling.⁸⁸ Svensk rett stiller dermed krav om særlig tilknytning for at unnlatesansvar skal bli aktuelt.

Det finnes derimot noen spesialbestemmelser som omhandler hjelpeplikt i særskilte situasjoner. Et eksempel er i lag (2003:778) om skydd mot ulykker § 2:1 som påbyr den som «upptacker» eller på annet vis «får kannedom» til en «brand eller om en ulykke» som «innebær fare for någons liv eller allvarlig risiko for någons helse eller for miljøen» å «om det er mulig, varna dem som er i fare og ved behov tilkalla hjelp». Det samme gjelder den som får kunnskap om at det foreligger en «overhengende fare» for en slik ulykke.⁸⁹ Bestemmelsen minner således mye om de norske brann- og eksplosjonsvernsløven § 5 annet ledd og strl. § 287 første ledd bokstav b. Bestemmelsen oppstiller derimot kun en varslingsplikt og ingen avvergningsplikt.

Etter lagen (2003:778) om skydd mot ulykker § 6:1 er derimot voksne mennesker «[n]år det behøvs» «skyldig å medverka i redningstjeneste» i den grad dennes «kunnskaper, helse og kroppskrafter tillåter det». Etter annet ledd blir plikten oppfylt på forespørsel fra «redningsleder». Bestemmelsen oppstiller således en generell plikt til å bidra i redningstjenester etter evne og kun der dette er forespurt av en redningsleder.

Til sist kan nevnes lag (1951:649) om straff for visse trafikkbrott § 5 som straffer «vægttrafikant» som med eller uten skyld «haft del i oppkomsten av en trafikolykke» og ved å fjerne seg fra ulykkesstedet «undrandrar sig att i mån av förmåga medverka till de åtgärder, vartill olyckan skäligen bör föranleda».⁹⁰ Bestemmelsen minner således om vtrl. § 12 første ledd første punktum. Bestemmelsen omfatter dermed kun de som var innblandet i trafikkuhellet.

I prinsippet er det etter svensk rett dermed tillatt å unnlate å redde noen fra å drukne, eller å unnlate å forhindre en misshandlingssituasjon, selv der dette kan skje uten fare eller oppofrelse for en selv.⁹¹ Behovet for en alminnelig hjelpeplikt ble behandlet av Straffansvarsutredningen og Handlingspliktsutredningen som fant at det ikke var noe praktisk behov for en slik regel. De mente det var tilstrekkelig med garantlæren og de allerede

⁸⁷ Asp, Ulväng, Jareborg (2013) s. 112.

⁸⁸ Asp, Ulväng, Jareborg (2013) s. 122.

⁸⁹ Lag (2003:778) om skydd mot ulykker.

⁹⁰ Lag (1951:649) om straff for visse trafikkbrott.

⁹¹ Asp, Ulväng, Jareborg (2013) s. 127.

eksisterende spesialbestemmelsene.⁹² Handlingspliktutredningen pekte på at det store flertallet av befolkningen allerede foretok hjelpehandlinger der dette kunne gjøres uten å utsette dem selv eller andre for fare. Videre viste empiriske studier og erfaringer fra andre land at en lovfestet alminnelig hjelpeplikt ikke ville bidra til at befolkningen ville bli mer villige til å hjelpe andre i overhengende fare. Utredningen argumenterte videre at en straffesanksjonert hjelpeplikt kunne føre til at personer, som befant seg på ulykkesstedet og ikke handlet, unnlater å varsle politiet eller vitne i saken. Dette for å unngå at de selv kan bli mistenkt for lovbrudd. Avgjørende vekt la utredningen på hensynet til individets handlingsfrihet og selvbestemmelsesrett.⁹³

I svensk teori er det derimot tatt til orde for at en unnlatt hjelpeplikt der handlingen ikke hadde medført noen fare eller oppofrelse nok anses tilstrekkelig straffverdig av flertallet i befolkningen til å rettferdiggjøre en straffebestemmelse. Det påpekes blant annet at flere mindre straffverdige handlinger er belagt med straff. Selv om en kriminalisering kanskje ikke vil ha noen stor praktisk betydning kan det hende at den vil styre borgernes adferd i retning av å i større grad ville hjelpe personer i nød.⁹⁴

4.3 En rettspolitisk drøftelse

4.3.1 Betenkeligheter med en straffebelagt alminnelig hjelpeplikt

Etter straffelovens forarbeider bør skadefølgeprinsippet være utgangspunktet og grunnvilkåret for kriminalisering. Dette medfører at individer i størst mulig grad burde kunne handle fritt, og at atferd bare bør gjøres straffbar dersom den fører til skade eller fare for skade på interesser som bør vernes av samfunnet.⁹⁵ Det er derimot tvilsomt om unnlatt hjelpeplikt kan omtales som å føre til fare for skade. I de fleste situasjoner som vil utløse en alminnelig hjelpeplikt har ikke den hjelpepliktige selv forårsaket faren for skade. Årsakssammenhengen grunner seg dermed ikke til farens oppstandelse, men til den hypotetiske muligheten han hadde til å forhindre at faren realiserte seg. Således passer ikke kriminalisering av unnlatt hjelpeplikt spesielt godt med skyldprinsippet som begrunnelse for kriminalisering.

⁹² Asp, Ulväng, Jareborg (2013) s. 127.

⁹³ SOU 2011: 16 s. 11 flg.

⁹⁴ Asp, Ulväng, Jareborg (2013) s. 127.

⁹⁵ Ot.prp. nr.90 (2003-2004) s. 88.

Et annet moment som kan tale mot straffebelagte alminnelige hjelpeplikter er at nødssituasjoner gjerne oppstår tilfeldig. Lovfestede alminnelige hjelpeplikter vil dermed ikke minske antallet nødssituasjoner som forekommer. Det er videre som tidligere nevnt et tungt inngrep i befolkningens handlefrihet å pålegge dem potensielt byrdefulle handlinger når de ikke kan klandres for å ha havnet i den aktuelle hjelpepliktsituasjonen. Dette momentet var som nevnt i punkt 4.2.2 avgjørende for at unnlatt alminnelig hjelpeplikt ikke ble kriminalisert i Sverige og momentet vektlegges også tungt i den norske straffelovens forarbeider.⁹⁶

Et videre moment er at en unnlatt hjelpeplikt ikke generelt kan anses et godt indisium på at gjerningspersonen har en kriminell innstilling.⁹⁷ Dette da det er en stor forskjell mellom passivitet og en aktiv kriminell handling. Således skiller unnlatt hjelpeplikt seg vesentlig fra kriminalisering av forsøk hvor det er svært vesentlig at forsøket viser en straffverdig forbrytersk vilje.⁹⁸ Sammenholdt med nødssituasjoners tilfeldige oppstandelse tilsier dette at individualpreventive hensyn ikke gjør seg særlig gjeldende ved en kriminalisering av unnlatt hjelpeplikt.

Videre er det klart at de alminnelige hjelpepliktbestemmelsene er lite anvendt i praksis. Etter min kunnskap har ikke Høyesterett hatt til avgjørelse en sak om straff for overtredelse av vtrl. § 12 første ledd annet punktum. Videre fremstår Rt. 1951 s. 110 som den eneste saken hvor Høyesterett har funnet tiltalte ansvarlige for overtredelse av den alminnelige hjelpeplikten i strl. 1902 § 387. Dette trekker i retning av at det i realiteten ikke er et behov for en alminnelig hjelpeplikt. Dette illustreres også ved at flere andre land ikke har en straffebelagt alminnelig hjelpeplikt. Et godt eksempel, er som tidligere nevnt, vårt naboland Sverige.

Momentene den svenske Handlingspliktutredningen pekte på i SOU 2011: 16 kan også tale mot straffebelagt alminnelig hjelpeplikt.⁹⁹ Særlig herunder at de fant at empiriske studier og erfaringer fra andre land tilsa at straffebelagte alminnelige hjelpeplikter ikke medførte at befolkningen var mer villig til å foreta hjelpehandlinger. Videre at en slik kriminalisering kunne føre til at færre nødssituasjoner ble oppdaget og avklart grunnet at de tilstedeværende ville tie av frykt for straffereaksjoner.

⁹⁶ Ot.prp. nr.90 (2003-2004) s. 89.

⁹⁷ I samme retning Andenæs (1942) s. 36.

⁹⁸ NOU 2002: 4, s. 89.

⁹⁹ SOU 2011: 16.

Det kan hevdes at en hjelpeplikt derfor er noe som bør overlates til individers egen moral. Etter min kunnskap er de alminnelige hjelpepliktbestemmelsene lite kjent blant allmennheten. Bestemmelsenes sparsommelige anvendelse kan dermed tale for at allmennheten ikke behøver en frykt for straffereaksjon som insentiv for å foreta hjelpehandlinger. En frykt for straffereaksjon grunnet unnlatt handling i hjelpepliktsituasjoner kan også i verste fall føre til en økning av klossete og lite heldige redningsforsøk noe som kan resultere i et økt antall skadede personer som forsøker hjelpehandlinger og eventuelt ytterligere skader på personer i nød.

4.3.2 Holdepunkter for å opprettholde en straffebelagt alminnelig hjelpeplikt

På den andre siden følger det av straffelovens forarbeider at straff også begrunnes i det formål å ivareta samfunnets grunnleggende verdier.¹⁰⁰ Det er klart at et av samfunnets grunnleggende verdier er respekten for menneskelivet. En alminnelig hjelpeplikt kan dermed ses på som et uttrykk for lovgivers ønske om å ivareta denne grunnleggende verdien. Etter straffelovens forarbeider er en straffebestemmelses potensielle holdningsskapende virkning av stor betydning. En straffetrussel bidrar således til å underbygge moralske normer og bidrar til at de iallfall ikke svekkes.¹⁰¹ Om de alminnelige hjelpepliktene har en slik holdningsskapende nytteverdi er usikkert. Reglene fremstår som nevnt i hovedsak som lite kjente i sin alminnelighet og er også meget lite anvendt i praksis.

Forarbeidene til avvergningsplikten i strl. § 196 drøfter på bakgrunn av lignende momenter om denne bestemmelsen burde videreføres. Departementet påpekte at det at bestemmelsen er lite anvendt i praksis kunne tyde på at bestemmelsen har lite virkning, men det kan også begrunnes i at bestemmelsen angir en grunnleggende samfunnsplikt som i stor grad etterleves. En eventuell avkriminalisering, påpekes det, vil videre kunne skape inntrykk av at samfunnet aksepterer en slik passivitet som bestemmelsen rammer.¹⁰²

Departementets argumenter passer også godt overført til en diskusjon om opprettholdelse av de alminnelige hjelpeplikter. Selv om hjelpepliktene ikke er mye anvendt i praksis har de en lang historie i norsk rett. I forarbeidene til vtrl. påpekes det at Høyesterett har gått langt i å gi uttrykk for at hjelpeplikten er nødvendig for å statuere hensynsfullhet og hjelpsomhet i

¹⁰⁰ Ot.prp. nr.90 (2003-2004) s. 92. Se også Grønning/Jacobsen/Husabø (2016) s. 42.

¹⁰¹ Ot.prp. nr.90 (2003-2004) s. 79 flg.

¹⁰² Ot.prp. nr.8 (2007-2008) s. 261.

vegtrafikken.¹⁰³ I Rt. 1951 s. 110 nevner herredsretten at «generalpreventive hensyn taler for at straffen bør fyllbyrdes».¹⁰⁴ Hjelpepliktenes potensielle normdannende effekt har dermed vært ansett viktig av både lovgiver og domstolene.

Selv om den svenske Handlingspliktutredningen fant at empiriske studier viste at straffebelagte alminnelige hjelpeplikter ikke medførte at befolkningen var mer villig til å foreta hjelpehandlinger, foreligger det ikke etter min kunnskap noen gode norske studier på dette punkt. De alminnelige hjelpeplikters lange historie i norsk rett kan dermed ha bidratt til at en slik hjelpeplikt anses som en grunnleggende samfunnsplikt som i stor grad etterleves. En avkriminalisering kan som nevnt også føre til at det fremstår som at staten aksepterer en slik klanderverdig passivitet. En avkriminalisering kan dermed kanskje støte den allmenne rettsfølelse.

Som nevnt i punkt 4.2.2 er det i svensk teori antatt at en alminnelig hjelpeplikt der handlingen ikke hadde medført noen fare eller oppofrelse nok anses tilstrekkelig straffverdig av flertallet i befolkningen. I dansk rett er strafferammen for unnlatt hjelpeplikt langt høyere enn den vi finner i Norge noe som trekker i retning av at de anser en unnlatt hjelpeplikt som svært klanderverdig. At en unnlatt hjelpeplikt, særlig i grove tilfeller, vil fordømmes som straffverdig av samfunnet også her til lands må anses klart.

Som eksempel kan nevnes situasjonen i Rt. 1951 s. 110. De tiltalte i sakens svært likegyldige opptreden er klart forkastelig og klanderverdig. Både i dansk og norsk teori er det blitt vist til et lignende eksempel der en person unnlater å kaste ut en livbøye til en som er i åpenbar fare for å drukne.¹⁰⁵ Klanderverdigheten ved passiviteten i slike grove tilfeller tilsier at en straffebelagt alminnelig hjelpeplikt ikke helt bør resignere.

4.3.3 Avsluttende bemerkninger

Begrunnelsen for kriminalisering av unnlatt hjelpeplikt samsvarer ikke meget godt med definisjonen på skyldprinsippet oppstilt i forarbeidene til straffeloven. Plikten gir derimot uttrykk for en medmenneskelig solidaritet og respekt for livet som må anses ønskelig. Det kan hevdes at plikten kan utgjøre et uforholdsmessig inngrepen i individets handlefrihet. Etter praksis er det derimot på det rene at bestemmelsen har liten anvendelse og er reservert til de

¹⁰³ Ot.prp. nr.80 (1969-1970) s. 4.

¹⁰⁴ Rt. 1951 s. 110 (s.114).

¹⁰⁵ Andenæs (1942) s. 30.

mest klanderverdige tilfellene. Således vil bestemmelsen i ytterste fall være nyttig i den grad den avspeiler samfunnets fordømmelse av en slik klanderverdig passiv opptreden.

Litteraturliste

Norske lover:

- Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven), lov 22. mai 1902 nr. 10
- Lov om vegtrafikk (vegtrafikkloven), lov 18. juni 1965 nr. 4
- Lov om vern mot brann, eksplosjon og ulykker med farlig stoff og om brannvesenets redningsoppgaver (brann og eksplosjonsloven), lov 14. juni 2002 nr. 20
- Lov om straff (straffeloven), lov 20. mai 2005 nr. 28
- Lov om dyrevelferd (dyrevelferdsloven), lov 19. juni 2009 nr. 97

Danske lover:

- Lovbekendtgørelse 2018-09-20 nr. 1156 Straffeloven
- Lovbekendtgørelse 2018-11-21 nr. 1324 Færdselsloven

Svenske lover:

- Lag (2003:778) om skydd mot olyckor.
- Lag (1951:649) om straff för vissa trafikbrott.

Norske forarbeider:

- Ot.prp. nr.22 (2008-2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)
- NOU 1992: 23 Ny straffelov – alminnelige bestemmelser Straffelovkomisjonens delutredning V
- NOU 2003: 18 Rikets sikkerhet Straffelovkomisjonens delutredning VIII

- Ot.prp. nr.8 (2007-2008) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpene og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet)
- NUT 1959: 5 Innstilling fra Vegtrafikklovutvalget Utkast til vegtrafikklov med motiver
- Ot.prp. nr.23 (1964-1965) Om vegtrafikklov
- Innst. O. nr.XV (1964-1965) Innstilling fra samferdelskomiteen om vegtrafikklov
- Ot.prp. nr.90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven)
- NOU 2002: 4 Ny straffelov Straffelovkommisjonens delutredning VII
- Ot.prp. nr.80 (1969-1970) Om endringer i vegtrafikklov av 18. juni 1965

Danske forarbeider:

- Lov 2004-03-31 nr. 218 om ændring af straffeloven og retsplejeloven (Ændring af strafferammer og bestemmelser om straffastsættelse m.v)
- KBET 2003 nr. 1424 Straffelovrådets betænkning om straffastsættelse og strafferammer I
- LFF 2008-03-28 nr. 164 Ændring af færdselsloven og straffeloven (Skærpede sanktioner for flugtbilister)

Svenske forarbeider:

- SOU 2011: 16 Allmän skyldighet att hjälpa nödställda?

Norske rettsavgjørelser:

- Rt. 1951 s. 110
- Rt. 1978 s. 147
- Rt. 1982 s. 133

- Rt. 1982 s. 1
- Rt. 1985 s. 652
- Rt. 1991 s. 1133
- LA-2018-12372 (Agder)
- LE-2010-188476 (Eidsivating)
- RG-2000-1297 (Gulating)

Danske rettsavgjørelser:

- U.1960.732
- U.2004.1949
- U.2005.132

Litteratur:

Andenæs (1942)

Andenæs, Johs. *Straffbar unnløtelse – et bidrag til strafferettsdogmatikken* (Oslo 1942)

Grønning/Jacobsen/Husabø (2016)

Grønning, Linda / Husabø, Erling Johannes / Jacobsen, Jørn, *Frihet, forbrytelse og straff – en systematisk fremstilling av norsk strafferett* (Bergen 2016)

Kjerschow (1930)

Kjerschow, Peder, *Almindelig borgerlig straffelov med kommentarer* (Oslo 1930)

Hagerup (1911)

Hagerup, Francis, *Strafferettens almindelige del* (Kristiania 1911)

Andenæs (2016)

Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*, 6. utgave ved Georg Fredrik Rieber-Mohn og Knut Erik Sæther (Oslo 2016)

Aall (2015)

Aall, Jørgen, *Rettsstat og menneskerettigheter*, 4. utgave (Bergen 2015)

Husabø (1994)

Husabø, Erling Johannes, *Rett til selvvalt livsavlutning?* (Oslo 1994)

Urbye (1909)

Urbye, Andreas, *Norsk strafferett: strafbare handlinger mod liv, legeme og helbred, ærækrenkelser, frihedskrænkelser, strafbare handlinger mod sedeligheden* (Kristiania 1909)

Holst (2015)

Holst, Nicolaj Sivan, *Strafbar passivitet* (København 2015)

Asp, Ulväng, Jareborg (2013)

Asp, Petter / Ulväng, Magnus / Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, 2. utgave (Uppsala 2013)

Internett:

- Anders Bratholm (red.) og Magnus Matningsdal (red.), § 387. . *Straffeloven 1902: Kommentarutgave*, [Juridika](#) (03. juni 2019)
- Magnus Matningsdal, § 287. Forsømmelse av hjelpeplikt. *Straffeloven 2005: Kommentarutgave*, [Juridika](#) (03. juni 2019)
- Bjørn Edvard Engstrøm (red.) og Haakon I. Haraldsen, § 12. Plikter ved trafikkuhell.. *Vegtrafikkloven: Kommentarutgave*, [Juridika](#) (03. juni 2019)